

PIVOLKA

YIL 3 SAYI 12 02 / 2004

Editörden...

Zuhal Yeniçeri

zuyen@baskent.edu.tr

Eleştirel - Yaratıcı Düşünme ve Davranış Araştırmaları Laboratuvarı

Bazılarımızın hayatının bir döneminde bilinçli ya da bilinç düzeyinin altında cevaplarını aradığı, bazılarımızın ise belki de hiç aklına getirmedeği ve kendine söylemekten korktuğu yanıtın sorusu: "Ben kimim?". İki zamirden oluşan ve oldukça yalın biçimli bu soru, içerisinde fazlasıyla ve hatta tamamiyle "benlik" barındırdığı için her zaman şu ya da bu şekilde, farklı ama oldukça sağlam savunma mekanizmalarıyla üzeri örtölmeye, sınıksız sarıp sarmalanarak taa derinliklerimize atılmaya, yine kendimiz tarafından mahkum edilmiştir adeta.

(devamı 2. sayfada)

Langley, "Tree in The Mist"

www.elyadal.org
www.pivolka.com

BU SAYIDA

- ψ *Optimal Para Alanı Teorisi Üzerine Bir Değerlendirme: Teori, Uygulama ve Politika* - 3
- ψ *Öfke ve Öfke Kontrolü* - 7
- ψ *Öğretim Üyesi ya da Bilim İnsanı Kimdir?* - 11
- ψ *Yaşamın Dengesi* - 17
- ψ *Müziğin Tonu* - 18

PIVOLKA Yayın Kurulu

Zuhal Yeniçeri (Ed.)
Doğan Kökdemir (Ed. Yrd.)
Bahar Muratoğlu (Ed. Yrd.)
Okan Cem Çırakoğlu
H. Kemal İlter
Güler Işın
Nejat Can Okay

“Ben kimim?” Hemen herkesin mutlaka verecek birkaç cevabı olduğu gibi, kurulacak ilk cümlelerin rahatlatmamasının da nedenleri mevcuttur elbet. Günlük hayatımızda ya da kendimizle başbaşa kaldığımızda, davranışlarımızın, düşüncelerimizin ve duygularımızın kendimizle ilintili ana kaynakları var. Ancak hangi birimiz bu kaynakları özenle gömdüğümüz yerden çekip çıkartmak için zaman harcıyoruz acaba?

Belki de sorulması gereken diğer bir soru “Niye zaman harcayalım?” dır. Pek çok davranış, düşünce ve duygumuzun farkında olarak yaşamımızı devam ettirmek daha zor değil midir? Üzerlerimize giydiğimiz, birkaç beden büyük ya da küçük gelen zırhlarımızla kendimizi oldukça güvenli hissederek yol almak yerine, niye çırılçıplak devam edelim yolumuza?

İsteyelim ya da istemeyelim, bu anahtar soruyu kendimize sormamız belki de pek çok kapıyı açacaktır. Hayatımızın bir evresinde belki de mutlaka girmemiz gereken bu süreçte güçlü direnişler sergilememiz oldukça doğal. Daha çok cevap verdikçe daha çok sancılı olacak bu yolculukta, kendimiz hakkında edindiğimiz bilgiler fazlasıyla

huzursuz edici olsa da, onlarla savaşarak başetmeye çalışmak yerine sadece kabul etmek ve kendimizin farkında olmak ayrıcalığına erişmek çok daha sağlam bir duruş sunacaktır.

Sonuç olarak, içerisini birçok kutuyla doldurduğunuz odaya girmeyi aklınıza koymak, odanın önünde bir süre debelenmek, kapıyı açmak, kutuları bir bir açıp içindekilere bakmaya cesaret etmek ve daha da zoru kutuların içinden çıkanları görebilmek... Her bir adımı heyecanlı, her bir adımı cesaret istiyor, her bir adımı sıkıntı veriyor, her bir adımı bir sonraki için itekliyor, her bir adımı korkutuyor ve yine her bir adımı güçlendiriyor.

İnsanın kendisini görmesi için acımasız bir ayna misali bu süreç muhteşem ve bir o kadar da sancılı. Uçsuz bucaksız beyazların içerisinde çırılçıplak kalmak korkutucu ama şeffaf ve yalın da. Hele bir de yer değiştiren taşların çıkardığı seslerle başetmeyi öğrenmek, kutularla başetmek kadar yorucu. İnsanlar kendilerini sevmeden yaşamlarını sürdüremezler ve hayatlarının sonuna kadar da kendilerine yalan söyleyemezler. Bir de ağır ve kalın zırhlardan arınarak bakmak hayata ve kendimize, uçsuz bucaksız bir deniz seriyor gözlerimize...

Optimal Para Alanı Teorisi Üzerine Bir Değerlendirme: Teori, Uygulama ve Politika

Hüseyin Mualla Yüceol

hyuceol@mersin.edu.tr

Mersin Üniversitesi, Erdemli Meslek Yüksekokulu

1. Optimal Para Alanı Literatürü: Teori

Mundell (1), *McKinnon* (2) ve *Kenen* (3) tarafından geliştirilen optimal para alanı teorisi, herhangi bir bölgede oluşturulan parasal bir birliğin fayda ve zararlarını analiz eden bir yaklaşımdır. Temel noktası, simetrik şoklara maruz kalan ya da simetrik şokların absorbe edilmesi için mekanizmalara sahip ülke ya da bölgelerin ortak para birimi uygulamalarının "optimal" olmasıdır. Dolayısıyla bu literatür, parasal birliklerdeki üretim şokları simetrisini tayin etmede ve işgücü mobilitesi ya da mali transferler gibi uyum mekanizmalarını değerlendirme konusunda önemli bir yere sahiptir.

Mundell "optimal" kelimesini, belirli bir bölgede içsel ve dışsal ekonomik denge sağlayan rejim anlamında kullanmıştır. *Mundell*' e göre "bölge" kelimesi coğrafi anlamda bir bölge değildir. Daha çok ekonomik anlamda bölge; homojen ürünlerin üretildiği, teknoloji ve bilginin aynı düzeyde yer aldığı ve değişimlerin bölgeye dahil alanları eşit olarak etkilediği bir yerdir. Tek bir para biriminin yer aldığı bir döviz bölgesi, bölgedeki para politikalarının tek bir merkez bankası tarafından yönetildiği bir yerdir. Diğer bir deyişle, üye ülkeler para politikası uygulamaktan vazgeçerken, politika aracı olarak sadece maliye politikasını kullanmaktadır (*Mundell-Fleming* modelinde sabit döviz kuru sistemlerinde para politikaları etkin değildir). Böylece, sabit sistem kullanıldığı halde bölge, diğer bölgelerle birlikte esnek döviz kurlarına sahiptir. Sonuç olarak, optimal para alanı teorisi, tek bir para biriminin (sabit döviz kuru sistemi) yüksek faktör hareketliliğinin olduğu bir bölgede daha uygun olacağını iddia etmektedir.

Teori temelde, bir grup ülkenin ulusal para birimlerinin değerini, belirlenen kurlar üzerinden birbirlerine sabitlemesi ve üye ülkelerin para birimlerinin değerinin, birlik dışı ülkelerin para birimleri karşısında serbest dalgalanmaya bırakılması esasına dayanmaktadır. *Mundell*, optimum para bölgesini "ortak paranın faydalarının zararlarını aştığı bölge" olarak tanımlamaktadır. Bu teoriye göre; tek parayı kullanan ülke sayısı artar ve tek para bölgesi genişlerse, tek paranın sağlayacağı yararlar azalır ve buna karşın olumsuz etkileri artar. Olumlu etkilerin olumsuz etkilerden farkını en yüksek kılacak (maksimize edecek) bölge büyüklüğüne "optimal para bölgesi" adı verilir (4).

Optimal para bölgesi ile birlikte parasal birliğin sağlayacağı başlıca faydalar; düşük enflasyon, kur dalgalanmalarından doğan riskleri minimize etmek için katılan maliyetlerden

tasarruf edilmesi, birden çok para biriminin kullanılmasının neden olduğu işlem masraflarının ortadan kalkması, döviz piyasalarına yapılan müdahalelerde katılan maliyetlerin ortadan kalkması ve politik disiplini sağlamada piyasa mekanizmalarının artan gücüdür. Parasal birliğin dezavantajları ise; döviz kurunun birliğe üye ülkeler açısından bir politika aracı olarak kullanılamaması, üye ülkelerin kendi tercihlerine ve iktisadi koşullarına uygun bağımsız istikrar ve büyüme politikaları uygulayamamalarıdır.

Optimal para alanı literatüründe bir optimal para alanının kurulması için gerekli olan şartlar, *Mundell*, *McKinnon*, *Kenen* ve *Salvatore* (5) doğrultusunda aşağıda kısaca belirtilmiştir:

- ❖ Parasal alanda yer alması düşünülen ülkelerin ekonomik yapılarının birbirine yakın olması,
- ❖ Parasal birliği oluşturacak ülkelerin maruz kalabilecekleri şokların simetrik olması,
- ❖ Ortaya çıkabilecek şoklara karşı makroekonomik uyumun; işgücü hareketliliği, reel ücret esnekliği ve/veya mali federalizm aracılığı ile sağlanabilme derecesinin yüksek olması,
- ❖ Katılımcı ülkelerin birbirleriyle olan ticaretlerinin önemli boyutlarda olması ve ülkelerin GSYİH'sinde dış ticaretin önemli bir pay teşkil etmesi,
- ❖ Katılımcı ülkelerin ortak para ve maliye politikalarının uygulanması ve gerekli yapısal değişimleri gerçekleştirmede işbirliği içinde olmaları; ayrıca uygulanacak para ve döviz kuru politikalarının başarısı için üyeler arasında fiyat ve ücret esnekliği yönünden önemli farklar olmaması,
- ❖ Mali entegrasyon ve bölgeler arası gelir transferleri.

Optimal para alanı teorisinin ilgilendiği temel konuları ise şu şekilde özetlemek mümkündür:

- 1) Optimal para alanı oluşturulması sonucunda elde edilen potansiyel kazançlar, dışa açılma derecesi ile belirlenmektedir. Dışa açık ekonomiler sabit döviz kurunu seçme eğilimindedirler, çünkü bu tür ekonomilerde döviz kuru değişimlerini rekabet üzerindeki belirgin etkilerle ilişkilendirmek zordur. Diğer taraftan açık ekonomilerde, kapalı ekonomilere göre genel fiyat endeksi daha fazla değişken iken, sık döviz kuru uyarlamaları paranın likidite özelliğini azaltmaktadır.
- 2) Optimal para alanı teorisi, şokların ve iş çevrimlerinin simetrik olmasını vurgulamaktadır. Asimetrik şoklar ve iş çevrimleri her ülkenin kendine özel bir politika uygulamasını gerekli kılar, halbuki

tek bir para alanında ülkeye özel bir para politikası mümkün değildir.

3) *Mundell*, uluslararası faktör mobilitesini (özellikle göç) alternatif bir uyum kanalı olarak düşünmüştür. Buna göre yüksek işgücü mobilitesi asimetrik şokların ters etkilerini kolaylaştırmakta ve böylece döviz kuru mekanizmaları üzerindeki baskıyı azaltmaktadır.

4) *Kenen*, ürün farklılaştırması üzerinde durmuştur. Buna göre yüksek derecede ürün ihraç eden bir ülke, sektöre özel şoklarda daha az zarar görebilir.

5) Yine *Kenen*, bir para bölgesinde asimetrik şokları etkisiz hale getirmek için kullanılan "mali transferler" üzerinde durmuştur.

6) Son dönemlerde optimal para alanı teorisine "politik bütünleşmenin derecesi" ve "enflasyon oranları arasındaki benzerlik" konuları dahil edilmiştir (6).

2. Avrupa Birliği ve Avrupa Ekonomik ve Parasal Birliği: Uygulama

Tek bir para birimi düşüncesinin belirli bir bölgede bazı ülkeler tarafından uygulanması konusunda en önemli örnek, Avrupa Birliği'nin parasal birlik boyutudur. Avrupa Birliği'nin (AB) Avrupa Ekonomik ve Parasal Birliği'ne (APB) "Euro"nun dahil edilmesi, konunun ampirik olarak test edilmesi ve uygulama ile ilgili sonuçların tartışılabilmesi olanağını büyük ölçüde arttırmıştır. Bunun yanında, Avrupa Birliği'nin 13 ülke ile genişleme planı geliştirmesi, uygulama açısından konunun kapsam ve boyutunu da değiştirerek geliştirmiştir. Optimal para alanı teorisi çerçevesinde, bu ülkelerin sonuç olarak AB-APB'ye katılarak ve ulusal paralarını 'Euro'ya adapte ederek sürece katılmaları gerekecektir. Bununla birlikte bu süreç, APB ülkelerinin ve üye ülkelerin ekonomik performanslarının farklı olması noktasında önemli soruları beraberinde getirmektedir. Örneğin Avrupa Birliği'nde tek para birimi düşüncesi; asimetrik şoklar, ulusal kimliğin kaybolması ve egemenlik, faiz oranları ile döviz kurları gibi para politikası araçlarının uyumu konularında ciddi sorunlarla karşı karşıya kalabilir.

1990'lı yıllarda *Tavlas* (7, 8), *Bayoumi* (9) ve *Ricci* (10) tarafından geliştirilen modeller, teorisinin ampirik açıdan sınanmasına olanak sağlamıştır. Son dönemlerde parasal birlikle ilgili gelişen ampirik literatür ise, optimal para teorisini de içine alarak önemli bir noktaya gelmiştir. Asimetrik şokların derecesi, işgücü hareketliliğinin rolü, bölgesel sermaye hareketliliğinin düzeyi ve mali araçların kullanımı (özellikle ABD bölgelerinde önemli bir yeri bulunan), incelemeye esas teşkil eden temel konular olmuştur. Bununla birlikte *Eichengreen* (11), *DeGrauwe* (12) ve *Sachs ve Sala-i Martin* (13) gibi pek çok yazar, AB'nin düşük emek hareketliliği ve ekonomide yaşanan şokları geçince absorbe

edemeyen maliye politikaları nedeniyle, bir "optimal alan" olmadığını belirtmişlerdir.

Aslında, herhangi bir bölgenin tek bir para birimine sahip olması konusunda hangi faktörlerin kullanılacağıyla ilgili birbiriyle dengeli, açıkça ölçebilme olanağı sağlayan formel bir yaklaşım yoktur. *Bayoumi ve Eichengreen* (14), optimal para alanı teorisini işlevsel hale getirmek için nominal döviz kuru değişkenliğinin belirleyicilerini analiz etmiş ve üretimdeki asimetrik şoklar, ticaret bağları ve para işlemlerini kapsayan bir endeks geliştirmişlerdir. *Bunyaratevej* (15), benzer bir modeli 11 Avrupa Parasal Birliği'ne dahil ülkeye karşılık, Türkiye'nin de dahil olduğu 13 ülke için uygulamıştır. Sonuçta Bulgaristan, Malta ve Türkiye için düşük bir yakınsama tespit etmiştir.

Eichengreen (11) ve *Feldstein* (17), Avrupa Para Birliği sisteminin ancak istikrar bozucu kriz ortamlarında sınanabileceğini vurgulamışlardır. 1979'da kurulan Avrupa Para Birliği, sistemin istikrarını bozucu önemli bir kriz yaşamamıştır. Ancak, bir ekonomide sabit kur sistemi, serbest uluslararası sermaye hareketleri ve bağımsız para politikası uygulamasının (impossible trilogy) bir arada olmasının mümkün olmadığı, bilinen bir gerçektir. Nitekim, 1992 yılında bazı AB ülkelerinde asimetrik bir talep şokunun yaşanması, krizin tetiğini çeken önemli bir gelişme olmuş ve döviz kuru mekanizması bir kriz sürecine girmiştir. Bunun sonucunda 16 Eylül 1992'de İngiltere ve İtalya döviz kuru mekanizmasını terk etmiş; sterlin ve lira serbest dalgalanmaya bırakılmış; bunu İspanya, Portekiz ve İrlanda'nın döviz kurlarını yeniden ayarlamaları izlemiştir.

3. Genel Değerlendirme ve Sonuç: Politika

Euro'nun deneyimi, para alanı bölgesinde geliştirilen sabit bir döviz kuru sisteminin yararını görmek isteyen diğer ülkeler için önemli bir örnek teşkil etmektedir. Avrupa Para Birliği'ne benzer bir sistemin kurulması, milli paraların birbirleri karşısındaki dalgalanmalarını azaltarak ülkeler arası yakınlaşmayı sağlayabilir. Bununla birlikte, optimal para alanı teorisi ve son dönemlerde bu alanda yapılan uygulamalı çalışmalar, ekonomik kriterlerden daha önemli olan politik konuları tam anlamıyla dikkate almamaktadır. Bu; aday ülkelerin birliğe girişinin, ekonomik olarak sisteme girmeye hazır olsalar bile politik anlamda ertelenebilmesi anlamına gelmektedir.

Bazı kaynaklar ABD ile Avrupa Birliği arasında paralellik kurarak, özellikle emeğin birlik içerisindeki hareketliliğini dikkate almakta ve bir eyalet sisteminden bahsetmektedir. Ancak Amerikan eyaletleri arasında politik faktörler bir yana; dil, din, kültür ve yaşam biçimleri bakımından önemli bir fark bulunmamaktadır. Diğer taraftan ABD'de eyaletler, belirli üretim dallarında belirgin bir biçimde uzmanlaşmıştır. Bu yapının ne Avrupa

Birliği'nde, ne de birliğe aday ölkeler arasında bulunduğunu söylemek mümkün değildir.

Optimal para alanı teorisi bağlamında, politika değerlendirmeleri yapıldığında önemli sorunlar ve konular ortaya çıkmaktadır. Her şeyden önce parasal birlik sürecinin başlamasıyla birlikte, iktisat politikası konusunda bir otorite kaybının olması kaçınılmazdır. Bu otorite kaybı; para politikası ve kurlar üzerinde mevcut ulusal kontrol mekanizmalarının ortadan kalkması ve mali piyasaların uluslararasılaştırılması ile beraber, ulusal para biriminin değerinin bir iktisat politikası aracı olarak etkin bir şekilde kullanılmasının sınırlanması anlamında ortaya çıkmaktadır. Buna ek olarak, mali piyasa düzenlemelerinin gevşetildiği ve mali piyasalarda çeşitli yeniliklerin yaşandığı bir ortamda, mali piyasalardaki davranış kalıpları büyük ölçüde değişecektir. Bu aşamada ilk olarak, literatürde "Lucas Kritiği" olarak bilinen ve para politikası rejiminde bir değerikliğin yaşanması nedeniyle ampirik ilişkilerde bazı değeriklikleri ve hatta istikrarsızlıkları ima eden deşişmeler yaşanabilecektir. İkinci olarak, merkez bankası parasal bir büyüklük hedefi açıkladığında, o büyüklüğün istikrarı azalabilecektir. Üçüncü olarak, makroekonomik istikrarı sağlama bağlamında yürütülecek iktisat politikalarından elde edilen bulguların kesinliği sorunu ortaya çıkabilecektir.

Böylece, parasal birliğe üye ölkeler, Maastricht Anlaşması'nda belirlenen kriterlerden daha sıkı bir maliye politikası izlemedikleri takdirde, ekonomide ortaya çıkabilecek devresel bir daralma döneminde yeterli bir manevra alanına sahip olmayacaklardır. Çünkü, para politikasında merkezileşmeye giden söz konusu ölkeler, şoklara uyum sağlamada kullanmak üzere maliye politikalarından da yoksun kalmış olacaklardır. Halbuki Avrupa Birliği, Maastricht Anlaşması ile sadece fiyat istikrarı amacına dönük bir parasal birlik tercih etmiştir. Ayrıca Avrupa Merkez Bankası, fiyat istikrarına olan bağlılığını göstermek üzere ilk yıllarda konjonktüre uygun para politikaları uygulamada isteksiz davranmıştır. Bu durum ve yapılan tercih, para politikalarında merkezileşmeyi gerektirmektedir. Oysa maliye politikaları için aynı şey öngörölmemiştir. Aksine "subsidiarite ilkesi" ile ulusal maliye politikalarına geniş bir özerklik tanınmıştır. Bu özerklik, üye ölkelerin karşılaşacağı asimetric şokların bertaraf edilmesi için gerekmektedir. Son dönemlerde Avrupa Para Birliği'nin uzun dönemde sürdürölebilir olması için "mali federalizm" yaklaşımı geliştirilmiştir. Bu, Avrupa Para Birliği'nde zaten büyük önem taşıyan mali transferlerin üye ölkeler arasında bir sistem dahilinde kurulup işletilmesini savunan bir yaklaşımdır.

Bu çerçevede maliye politikasının önemi, özellikle katılımcı ölkelerin her birini diğerine göre farklı düzeylerde etkileyebilecek asimetric şoklar sırasında ortaya çıkmaktadır. Buna karşın maliye

politikasının parasal bir birlik sürecinde etkinliğini azaltan unsurlar da bulunmaktadır. Örneğin; Avrupa'da ücretlerin yeterince esnek olmaması nedeniyle şokların etkisinin, telafi edici maliye politikasının uygulamaya sokulmasına olanak tanıyacak kadar bir süre devam etmesi gerekir. Bu arada ekonominin iç bünyesinde mevcut olan istikrar kuvvetlerinin, halihazırda telafi edici maliye politikasının işlevini kısmen de olsa yerine getirmesi de söz konusudur. Diğer taraftan, "İstikrar ve Büyüme Sözleşmesi" ile getirilen kısıtlar dikkate alındığında, ekonomide bir daralma yaşandığına belirlenmiş olan açık miktarını aşmamak için vergilerin artırılması gerekeceğinden, istikrar kuvvetleri etkisiz hale gelebilecektir. Böylece, parasal birliğe üye ölkeler arasında reel yakınsama düzeyinin güçlü bir nitelik arz etmemesi durumunda ve olası bir asimetric şokun ortaya çıkması halinde, hem uygulanacak maliye politikasının hem de ölkelerdeki işgücü piyasasının yüksek düzeyde esnekliğe sahip olmasına gereksinim duyulacaktır.

Sonuç olarak; parasal birlik ve optimal para alanı teorisinin, uygulama sürecinde gerekli koşullarından birisinin ve/veya birden fazlasının gerçekleşmemesi, sistemin geleceğini tehdit etmekte ve sorgulanmasına yol açmaktadır. Bu durum, gerek parasal birliğe üye olan ve gerekse parasal birliğe üye olmayı hedefleyen ölkeler için önemli politika çıkarsamaları yapılması konusunda önemli bilgiler sunmaktadır. Avrupa Birliği'nin "Euro" deneyimi, bu nedenle yakından izlenmesi gereken ve ulusal politikaların, hem ekonomik ve hem de politik yönden belirlenmesi ve değerlendirilmesinde üzerinde durulması gereken bir deneyimdir. Avrupa Birliği ile bütünleşme çabasında olan ve nihai hedefi tam üyelik olan Türkiye'nin, Euro ile birlikte Avrupa'da oluşacak daha istikrarlı bir ekonomik yapı karşısında yapısal sorunlarını çözme ve makroekonomik istikrarı sağlama konularında daha yüksek bir baskı hissetmesi kaçınılmazdır. Bu baskı; bir yandan Maastricht kriterleri ile belirlenen ve makroekonomik anlamda yapısal sorunların çözölmesine olanak sağlayacak politikaların, diğer yandan Kopenhag kriterleri ile belirlenen ve siyasi anlamda yeni düzenlemelerin yapılmasına zemin oluşturacak çalışmaların yapılması şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Kaynakça:

- (1) Mundell, R.A. (1961), "A Theory of Optimum Currency Area", *American Economic Review*, 51.
- (2) McKinnon, R.I. (1963), "Optimum Currency Areas", *American Economic Review*, 53.
- (3) Kenen, P.B. (1969), "The Theory of Optimum Currency Areas: An Eclectic View", in Mundell, R.A. and Swoboda, A.K. eds. *Monetary Problems of the International Economy*, Chicago University Press.
- (4) Savaş, Vural F. (1999), *Çağımızın Deneyi: Euro*, Siyasal Kitabevi, Ankara.

- (5) **Salvatore, D.** (1990), *International Economics*, Prentice-Hall.
- (6) **Dixit, Avinash** (2000), "A Repeated Game Model of Monetary Union", *Economic Journal* 110, October, 759-780.
- (7) **Tavlas, G.S.** (1993), "The "New" Theory of Optimal Currency Areas", *The World Economy*, 16, 663-667.
- (8) **Tavlas, G.S.** (1994), *The Theory of an Optimal Currency Areas*, *Open Economics Review*, 5, 211-230.
- (9) **Bayoumi, T.** (1994), "A Formal Model of Optimal Currency Areas", *International Monetary Fund Staff Papers* (December), 41, 537-54.
- (10) **Ricci, L.** (1997), "A Model of an Optimal Currency Area", *IMF Working Paper*, wp/97/76 (June), Washington, D.C.
- (11) **Eichengreen, B.** (1991), "Is Europe an Optimum Currency Area ?", *NBER Working Papers* No.3579.
- (12) **De Grauwe, P.** (1994), *The Economics of Monetary Integration*, 2nd ed. New York: Oxford University Press.
- (13) **Sachs, J. and Sala-i Martin, X.** (1991), "Fiscal Federalism and Optimum Currency Areas: Evidence for Europe from the U.S.", *NBER Working Paper* no. 3855.
- (14) **Bayoumi, T. and Eichengreen, B.** (1997), "Ever Closer to Heaven ? An Optimum Currency-Area Index for European Countries", University of Berkeley, Erişim Tarihi: 25.07.2003, <http://iber.berkeley.edu/wps/cider/c96-78.pdf>.
- (15) **Bunyaratavej, K.** (2000), "The Optimum Currency Area Index for the European Union Enlargement", The George Washington University, Erişim Tarihi: 22.07.2003, <http://www.sbp.gwu.edu/eucenter/eu/enlarge ment.pdf>
- (16) **Feldstein, M.** (1991), "Does One Market Require One Money ?", In *Symposium On Policy Implications of Trade and Currency Zones*, Kansas City: Federal Reserve Bank of Kansas, 77-84.

Diğer Kaynaklar:

- Ata, Defne ve Silahşor, Serkan H.** (1999), "Parasal Birlik, Avrupa Para Birliği ve T1rkiye", Hazine M1steşarlığı, Ekonomik Araştırmalar Genel M1d1rl1ę1, Ankara.

- Cohen, B.** (1993), "Beyond EMU: The Problem of Sustainability", *Economic and Politics*, 187-202.
- Dehousse, Franklin and Coussens, Wouter** (2002), "The Enlargement of the European Union Opportunities and Threats", Erişim Tarihi: 01.08.2003, <http://www.irri-kiib.be/papers/PresEnlargementEU.pdf>.
- Fidrmuc, Jarko** (2002), "The Endogeneity of the Optimum Currency Area Criteria, Intra-Industry Trade, and EMU Enlargement", Oesterreichische Nationalbank, http://www.wiwi.ac.at/pdf/sie_fidrmuc_p aper.pdf.
- Friedman, M.** (1953), "The Case of Flexible Exchange Rates", in Friedman, M. Ed. *Essays in Positive Economics*, Chicago: University of Chicago Press.
- Gross, D. and Thygesen, N.** (1992), *European Monetary Integration*, St. Martin' s Press, New York.
- Horvath, R. And Komarek, L** (2003), "Optimum Currency Area Theory: An Approach For Thinking About Monetary Integration", Warwick Economic Research Papers, The University of Warwick, <http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/economics/research/papers/twerp647.pdf>
- Hutchison, Michael M. and Bergman, Michael U.** (1999), "Northern Light: Does Optimal Currency Area Criteria Explain Nordic Reluctance to Join EMU ?", University of California, Erişim Tarihi: 22.07.2003, <http://econ.ucsc.edu/faculty/hutch/northernlight.pdf>
- Mongelli, F.P.** (2002), "New Views on the Optimum Currency Area Theory: What is EMU Telling US ?", European Central Bank, <http://repec.org/res2002/Mongelli.pdf>.
- Turagay, Tuna** (1998), "Avrupa Ekonomik ve Parasal Birliği", Erişim Tarihi: 10.06.2003, <http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDe rgi/tem98/avrupa.htm>.
- Yıldız, Mircan** (1999), "B1t1nleşme Biçimleri ve Avrupa Birliği", Erişim Tarihi: 18.05.2003, <http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDe rgi/ekim99/butun.htm>

Öfke ve Öfke Kontrolü

Hülya Kökdemir

hkokdemir@tedankara.k12.tr

Eleştirel - Yaratıcı Düşünme ve Davranış Araştırmaları Laboratuvarı

Öfke...

- A. Normal,
- B. Herkes tarafından hissedilen,
- C. Vazgeçilemeyen,
- D. Güçlü fakat kontrol edilmesi öğrenilebilen,
- E. Saldırganlıkla aynı şey olmayan (saldırganlık; öfkenin kontrol edilemediği durumda ortaya çıkan bir davranıştır),
- F. Yukarıdakilerin hepsi.

Eğer cevabınız F ise, öfkenin herkes tarafından hissedilen normal bir duygu olduğunu kabul ediyorsunuz demektir. Öfke bir davranış değildir. Öfke hayatın bir parçasıdır ve toplumun bize öfkemizle nasıl baş edeceğimizi öğretmede pek başarılı olduğu söylenemez. Genellikle kızların öfkeli görünmesi hoş karşılanmazken, erkeklerin öfkelerini olumsuz davranışlarla dışa vurmaları teşvik edilir ve ödüllendirilir. Peki öfke nedir?

ÖFKE

Öfke uygun ifade edildiğinde, son derece sağlıklı ve doğal bir duygudur. Ancak kontrolden çıkıp da yıkıcı hale dönüşürse okul-ış hayatında, kişisel ilişkilerde ve genel yaşam kalitesinde sorunlara yol açar. Pek çok kişisel ve sosyal problemlerin (örneğin, çocuk istismarı, aile içi şiddet, fiziksel ya da sözel saldırganlık, toplumsal şiddet) temelinde öfke vardır. Öfke hem dışsal, hem de içsel bazı olaylarla ortaya çıkar. Arkadaşınız, anneniz, kardeşiniz, sokaktaki bir adam, öğretmeniniz gibi belli bir *insana* öfkelenebileceğiniz gibi; trafik sıkışıklığı, iptal edilen bir randevu gibi bir *olaya* da öfkelenebilirsiniz. Öfkelenmenizden kendi kişisel *kuruntularınız* sorumlu olabileceği gibi, daha önceden başınızdan geçmiş ve sizi öfkelenirmiş bazı olayların *anıları* da sorumlu olabilir.

Genellikle öfkeye yol açan nedenler arasında; engellenme, haksızlığa uğrama, fiziksel incinme ve yaralanmalar, tacize uğrama, hayal kırıklığı, saldırıya uğrama, tehditler sayılabilir.

Psikologlara göre, öfkelendiğimizde 5 boyut birbiriyle ilişkili ve eşzamanlı olarak aktif olur. Bu boyutlar:

- **Biliş** - O andaki düşüncelerimizdir.
- **Duygu** - Öfkenin yol açtığı fiziksel uyarımadır.
- **İletişim** - Öfkemizi çevremizdekilere yansıtmamızdır.
- **Etkileniş** - Öfkeli olduğumuzda hayatı algılayış biçimimizdir.
- **Davranış** - Öfkeli olduğumuzda sergilediğimiz davranışlardır.

Öfke Durumunda Vücut Tepkileri

Öfke, çok hafif bir tepkiden hiddete kadar farklı yoğunlukta yaşanan bir duygudur. Diğer duygular gibi fizyolojik ve biyolojik değişmelerle birlikte hissedilir. Eğer dinlemeyi biliyorsak, vücudumuz bize öfkeli olduğumuz konusunda bilgi verir. Öfkenin fiziksel işaretleri vardır:

- Uyarıcı duyuyu harekete geçirir,
- Stres ve gerginlik başlar,
- Enerjiyi arttıran Adrenalin salgısı artar,
- Nefes alıp verme sıklaşır,
- Kalp atışları hızlanır,
- Kan basıncı artar,
- Vücut ve zihin "savaş ya da kaç" tepkisi için hazırdır.

Sağlığa Etkisi

Uzmanlar bastırılan öfkenin kaygı ve depresyona yol açtığını iddia ediyorlar. İfade edilmeyen öfke, kişiler arası ilişkileri bozabileceği gibi, zihinsel ve fiziksel problemlere de yol açabilir. Doğru ifade edilmeyen öfkenin yol açtığı fiziksel problemler arasında;

- Baş ağrıları,
- Mide rahatsızlıkları,
- Solunum problemleri,
- Cilt problemleri,
- Jenital ve böbrek fonksiyonlarında problemler,
- Artirit,
- Sinir sistemi rahatsızlıkları,
- Dolaşım sorunları,
- Varolan fiziksel rahatsızlıkların kötüleşmesi,
- Duygusal rahatsızlıklar,
- ve intihar sayılabilir.

Öfkemizi Boşaltmak İyi Midir?

Psikologlar artık bunun çok yanlış ve tehlikeli bir inanç olduğunu göstermişlerdir. Bazı insanlar bu inancı, diğer kişileri incitmek için verilmiş bir onay gibi algılamaktadırlar.

Araştırmalar, kızgınlık duygusunun "boşaltılması"nın kızgınlık, öfke ve saldırganlığı daha çok arttırdığını ve sorunu çözmek için hiçbir yararı olmadığını göstermektedir. Onun için en iyisi, kızgınlığınızı neyin tetiklediğini bulmanız ve kendinizi kaybetmeden, bu nedenlerle başa çıkabileceğiniz stratejileri geliştirmenizdir.

Öfke Kontrolü

Öfkeyi doğru ifade etme becerisini kazanmaya "öfke kontrolü" denir. Öfke kontrolünde temel amaç; saldırganlıktan uzak, şiddet içermeyen, kişinin kendisine ve çevresindekilere zarar

vermeyecek şekilde duygusunu ifade etme becerisini kazanmasıdır.

Öfke kontrolünü öğreten pek çok yöntem vardır. Doğru yöntem kişiden kişiye değişir. Doğru yöntemi belirlerken; kişinin kendi kişiliğine, yaşam tarzına uygun olanı seçmesi ve seçtiği yöntemi uygularken günlük yaşamında fazladan sıkıntı hissetmemesi göz önüne alınması gereken temel faktörlerdir.

Genel olarak öfke kontrol yöntemleri; bilişsel, duyuşsal, iletişim, duygusal ve davranışsal boyutları içerir.

Bilişsel Yöntemler:

- Kışkırtmanın tanımlanması - Sizi kışkırtan durumlarla yüzleşme ve bunlardan kaçınma verisi sağlar.
- Alternatif açıklamalar - Sizi kışkırtan olaya değişik açıklamalar getirmek ve farklı bakış açıları düşünmek, sizi daha doğru tepkiler vermeye yönlendirebilir.
- Öfkenin çarpıtmalarıyla savaşıma - Öfkenizi, düşünme biçiminizi yeniden gözden geçirmek için bir uyarı olarak kullanabilirsiniz.
- Öfke kontrol yönergeleri - Öfkelendiğinizde, öfkenizi kendinize ait yönerge cümleleriyle kontrol etmeye çalışabilirsiniz ("öfkenin seni ele geçirmesine izin verme", "derin bir nefes al" gibi).
- Beklentilerin netleştirilmesi - Karşılaşabileceğiniz olayları önceden tahmin edip ona göre davranabilirsiniz.
- Zihinsel tekrarlar - Olumlu bir olayı örnek alıp, ardından kafanızda tekrarlayıp ders çıkarabilirsiniz.

Duyuşsal Yöntemler:

- Biofeedback - Öfke durumunda vücudunuzun nasıl tepkiler verdiğini keşfederek, bunu fiziksel uyarılmanızı azaltmak, düşünce ve davranışlarınızı değiştirmek için bir ipucu olarak kullanabilirsiniz.
- Alternatif uyarılma oluşturma - Öfke ya da fiziksel uyarılmaya muhalif başka bir uyarılma (örneğin, gevşeme ve espri) oluşturmak için öfkenizi bir ipucu olarak kullanabilirsiniz.
- Uyarılmanın yönünü değiştirme - Öfkelendiğinizde yaşadığınız fiziksel uyarılmanın yarattığı enerjiyi, üretime dönüşebilecek önemli bir kaynak olarak kullanabilirsiniz.

İletişim:

- Atılmanlık (kendini ifade etme) - Size gereksinimlerinizi ve meşru haklarınızı kabul edilir yollarla ifade etme becerisini öğretir.
- Dinleme - İletişim kanallarınızı açık tutmanızı sağlar.
- Tartışma - İki insan arasındaki çatışmayı fikir birliğine vararak çözme sürecidir.

- Eleştirme - Yapıcı eleştiri yapabilme ve alabilme becerisidir.
- Yansıtma - Kişinin, davranışının kabul edilemez olduğunu algılama sorumluluğunu alma becerisidir. Tanımlandıktan sonra, kabul edilemez olan davranış özel olarak açıklanır. Durum somut ve açık olarak ifade edilir.
- Övme - Diğer kişinin savunmacı davranma şansını azaltır.

Duygusal Yöntemler:

- Duyguların farkında olma - Duyguların doğru yöntemle ifade edilebilmesi için, öncelikle tanınmaları gerekir.
- Duyguları ifade etme - Duyguları olumlu yolla ifade etme becerisi.
- Olumlu etki yaratma - Kendinizi olumlu duygu durumunda tutun, çevrenizdekilerde olumlu etki bırakın, her günde olumlu bir olay bulun, yapabileceğiniz ölçüde yardım önerin ve nazik olun.

Davranışsal Boyut:

- Kendi öfke davranışını öğrenme - Öfkeli olduğumuzda sergilediğimiz davranışları belirleme.
- Verimli (üretken) öfke davranışı oluşturma - Kendinizi kışkırtan ve yıkıcı davranışlardan uzak tutarak, öfkelenmekten koruyun.
- Davranış değiştirme: Yeni hareketleri kolaylaştırma - Öfkelendiğinizde sergilediğiniz olumsuz hareketleri daha olumlu olanlarla yer değiştirin.
- Öfkenin ABC'sini öğrenme - Bu yöntem size, öfkelenmenize yol açan sebepleri (**Anger trigger**), sizin davranışlarınızı (**Behavior**) ve davranışlarınızın sonuçlarını (**Consequences**) gözden geçirme ve yeniden değerlendirme fırsatı tanır.

ÖFKE KONTROL YÖNTEMLERİ

Bilişsel Yöntemler

Öfke kontrolünde bilişsel yöntemler denince akla, zihinsel anlamlandırma süreçleri ve düşünceler gelmelidir.

Bilişsel Yeniden Yapılandırma

Bu strateji en basit anlamıyla düşünme tarzınızı değiştirmek demektir. Kızgın insanlar düşüncelerini küfrederek, bağırıp çağırarak ifade etme eğilimindedirler.

- Kızgın olduğunuz zaman genellikle düşünceleriniz gerçeği yansıtmaktan çok, olayların abartılmış ve çarpıtılmış bir şekilde algılandığını yansıtır. Bu tür düşünceleri fark edin ve yerine daha mantıklı olanları yerleştirin. Örneğin; kendi kendinize "Eyyah! Şimdi her şey mahvoldu!" gibi bir şey söylemek yerine, "Evet, çok can sıkıcı! Neden kızdığımı çok iyi anlıyorum. Ama dünyanın

sonu değil ve buna kızmam, bu olayı olmamış hale getirmeyecek.” diyebilirsiniz. Her iki düşünceyi de zihninizden geçirerek deneyin. Kızgınlığınızın hangi düşünceyle arttığını ya da azaldığını görün.

- Farkında olmadan çok sık kullandığımız ve bizi kızgınlık duygularına hazırlayan, “asla!” ya da “her zaman!” gibi sözcükleri zihninizde yakalamaya çalışın. “Bu asansör asla çalışmaz!” ya da “Zaten her zaman telefon etmeyi unutursun!” gibi cümleler sadece hatalı değildir; aynı zamanda kızgınlık duygunuzda haklı olduğunuzu düşünmenize de yol açar ve siz durumla ilgili yargıyı vermiş olduğunuzdan, problemin çözümüne de katkıda bulunmaz.

Örneğin, randevularına sürekli olarak geç gelen bir arkadaşınız olduğunu düşünelim. Hemen saldırmaya kalkmayın. Bunun yerine, neyi elde etmek istediğinizi, amacınızı düşünün. Sizin asıl istediğiniz arkadaşınızın randevuya sizinle aynı saatte gelmesi değil mi? O halde “Her zaman geç kalırsın! Tanıdığım en sorumsuz ve kayıtsız kişisin!” gibi yargılardan kaçın. Bu tür cümleler sadece arkadaşınızı incitmeye ve onun da kızmasına yol açacaktır. Ancak sorunun çözümüne katkıda bulunmayacak, hatta ilişkiyi bozarak zorlaştıracaktır. Bunun yerine; eğer bu arkadaşınız sizin için önemliyse, problemin ne olduğunu ortaya koyup her ikiniz için de işe yarayacak bir çözüm yolu bulmaya çalışabilirsiniz. Kendinize; öfkelenmenin hiçbir şeyi çözmeyeceğini, kendinizi daha iyi hissetmenize yardımcı olmayacağını, hatta daha da kötü hissedebileceğinizi hatırlatın.

- Mantık öfkeyi yener, çünkü haklı bir nedene bağlı olsa da, çok çabuk mantık sınırlarını aşabilir. Bu yüzden öfkelendiğiniz hissettiğinizde mantığınıza sığının. Yıllarca dünyayı ve karşılaştığı olayları belli bir bakış açısıyla değerlendiren birine, yeni bir anlamlandırma biçimi kazandırmak uzun ve zorlayıcı bir çaba gerektirir. Sinirlendiğinizde tepki vermeden önce 5 kere nefes alıp verin ya da içinizden 10’a kadar sayın. Bu arada olaya olumlu bakma konusunda kendinizi uyarın. Hem karşınızdaki kişiyi ya da kişileri kırmamış olursunuz, hem de kendinizi öfkenin zararlı etkilerinden korumuş olursunuz. “Öfkeyle kalkan, zararlı oturur” sözü, bu yöntemin tarihinin ne kadar eski olduğunu bize gösteriyor. Tepki vermeden önce kendinize tanıyacağınız 15 saniyede hızlı bir değerlendirme yapabilirsiniz:

- Nerdeyim?
- Kimlerleyim?
- Neler oluyor?
- Zihnimden neler geçiyor?
- Olaya nasıl bir anlam verdim?
- Beklentilerim neler?
- Neler yapıyorum?

Günlük yaşamda, zamanı dondurup kendimizi değerlendirmemiz mümkün değil kuşkusuz. Ancak bu soruların tümünü olmasa bile, hiç değilse 2-3 tanesini kendimize sorabileceğimiz 15

saniyelik bir mola, tepkilerimizi yumuşatacak ve daha az öfkeli olmamıza yardımcı olacaktır.

Problem Çözme

Sizi öfkeliendiren bir durumla karşı karşıya olduğunuzda, bunu sadece bir problem olarak düşünüp bir isim koymaya çalışabilirsiniz. İsimlendirdiğiniz problemi çözmeye çalışmak, ad koyamadığınız ve duygusal boyutu ile mantıksal boyutunu ayırtıramadığınız bir sorunu çözmekten daha kolaydır. Şimdi önce isim verme ve problemi tanıma sürecine bakalım:

1. Problemi Belirleme:

- Problem hakkında bilgi toplama,
- Problemi alt problemlere indirgeme,
- Problemin bir yönünü seçip somutlaştırma,
- “Bu neden bir problem?” sorusuna cevap arama,
- “Kimin için bir problem?” sorusu üzerinde düşünme,
- “Bu probleme benim katkım ne?” (Bu konunun problem olmasına nasıl bir katkıda bulundum?) sorusu üzerinde düşünme,
- “Başka kimin katkısı var?” (Bunun problem haline gelmesinde içten içe suçladığım birileri var mı, kimler?) sorusu üzerinde düşünme,
- “İdeal çözüm ne olurdu?” sorusuna cevap arama,
- “Nasıl bir sonuçla yetinebilirim?” sorusunu cevaplandırma.

İlk aşamada bu sorular üzerinde düşünerek, detaylarıyla birlikte problemin farkına vardıkten sonra ikinci aşamaya geçilebilir. Bu aşamaların tümünü mümkünse yazarak yapmak çok yararlı olacaktır. Sorunun tümüyle üstesinden gelene kadar yazdıklarınızı atmayın ve özellikle değerlendirme aşamasında tekrar onlara göz atın.

2. Seçenek Listesi:

- Tüm seçenekleri sıralama: Aklınıza gelen ve çözüme yararı olabilecek tüm seçenekleri (saçma bile olsa) düşünün ve kaydedin.
- Listenize “kaçma” (görmezden gelme) seçeneğini yazmayı unutmayın. Bu çok doğal bir tepki ve sizin hakkınız.
- Kabullenme seçeneği de listenizde bulunması gereken alternatiflerden biri. Bazı sorunlar (özellikle sizin dışınızdaki insanların kişilikleriyle ilgili olanlar) çözülemeyebilir ve bu noktada durumu olduğu gibi kabullenmek çok gerekli ve rahatlatıcı bir çözüm yolu olabilir.
- Tüm seçenekleri sıraladığınız yazılı bir listeniz olsun.

3. Plan Yapma:

- Seçenek listenizin tüm alternatiflerini inceleyin ve aklınıza yatan, içinize sinen bir tanesi üzerinde karar verin.
- “Karar verdiğim seçeneği nasıl gerçekleştirebilirim?” sorusunu sorun kendinize ve buna verdiğiniz cevapları yazın.
- İhtiyaçlarınızın listesini çıkarın. “Bu sorunu, bu yolla çözmek için ne(lere) ihtiyacım var?” diye sorun kendinize ve ihtiyaçlarınızı sıralayın.

- Plan yapma aşamasında karşılaşacağınız engelleri de tahmin etmeye çalışmak yararlı olacaktır. "Beni ne engelleyebilir?" sorusunu sorun kendinize ve engel olarak karşılaşma olasılığınız olan her noktayı yazın.
- Bunlardan sonra kendinize bir eylem planı oluşturun. Yapacağınız her şey, yazılı olarak, adım adım belirlenmiş olsun.

4. Değerlendirme:

- Planınızı uygulamaya başladığınız andan itibaren değerlendirme yapmanız yararlıdır. Arada durup "Durum ne yönde değişti?" sorusuna cevap arayın.
- Bulduğunuz çözümün size neye malolduğunu kendinize sormanızda büyük yarar var. "Bana neye maloldu? Kazançlarım, kayıplarım neler?" sorularına cevap bulmaya çalışın. Bu sorulara verdiğiniz yanıtlar olumluysa planınızı uygulamayı sürdürebilirsiniz. Ancak size çok şeye malolduğuna ve kaybettirdiklerinin kazandırdıklarından çok olduğuna karar verirsiniz ikinci aşamaya geri dönüp, yeni bir çözüm yolu bulmakta yarar var demektir. Bu durumda yeni bir plan yapıp uygulamak uygun olabilir.

- Yaptığınız planı uygularken elinizden gelenin en iyisini yapmaya çalışın, ama yanıtları hemen bulamıyor ve sonuca hemen ulaşamıyorsanız kendinizi cezalandırmayın. Eğer soruna iyi niyetle yaklaşır, çabalar, "ya hep, ya hiç" tarzı düşünmez, elinizden gelenin en iyisini yapmaya gayret ederseniz, sabrınızın taşma ihtimali de düşük olur.

- Bazen kızgınlık ve engellenmişlik duyguları, yaşamdaki gerçek ve kaçınılmaz sorunlardan kaynaklanıyor olabilir. "Her problemin bir çözümü vardır!" şeklindeki kültürel inançlarımız da, çözüm bulamadığımızda bu engellenmişlik duygularını artırır. Kızgınlık duyguları böyle durumlarda yaşanan doğal ve sağlıklı duygulardır. Böyle durumlardaki en yararlı tutum, önce durumu değiştirip değiştiremeyeceğimizi araştırmaktır. Değiştirebileceğimiz bir şeyse çözüm yolları araştırılabilir ve yukarıda anlatıldığı gibi bir planlamayla problem çözme teknikleri kullanılabilir. Değiştirilemeyecek bir durumsa, çözüm üzerinde odaklaşmak yerine, en iyi strateji, sorunla yüzleşmek ve kabullenmektir.

Önerilerimizi Gerçek Hayattan Örneklendirelim:

- Zamanlama: Eğer sevdiğiniz biriyle belli konuları belli saatlerde konuşuyorsanız ve bu konuşmalar da hep tartışma ile sonuçlanıyorsa, bu tür konuları konuşma saatinizi değiştirin. Belki yorgun, dikkatsiz oluyorsunuzdur ve belki sadece zamanlama hatasından sinirleniyorsunuz ve tartışma çıkıyordur.

Peter Segal (Yönetmen),
"Anger Management", 2003

- Kaçınma: Eğer babanızın televizyonda maç izlerken sinirli olması sizi de etkiliyor ve sinirlendiriyorsa, o saatte odanıza çekilin. Sizi öfkeleniren şeylere bakmaktan kendinizi alıkoyun. "Ama öfkelenmemem için babamın bağırıp çağırmaması lazım" demeyin. Konu şu anda bu değil. Konu kendinizi olabildiğince sakin tutabilmeniz.
- Alternatifler bulma: Eğer her hafta sonu arkadaşlarınızla buluşmaya giderken yoldaki trafik sizi engellenmişlik ve öfke duyguları içinde bırakıyorsa, bunu çözmeyi iş edin. Elinize bir harita alıp aynı yere farklı, belki daha uzun ama daha rahat, manzaralı, hoş bir yoldan gitmeyi ya da evden daha erken/geç çıkmayı deneyin.

Önerilen Kaynaklar:

- (1) http://www.psc.uc.edu/sh/SH_Anger.htm [05.02.2001, İnternet].
- (2) Handling Anger
http://www.counseling.swt.edu/handling_anger.htm [31.10.2002, İnternet].
- (3) Coping with Anger
<http://usweb.usf.edu/counsel/self-hlp/anger.htm> [5.09.2001, İnternet].
- (4) Türk Psikoloji Bülteni, 3 (7), 79-85. Öfke: O Sizi Kontrol Edeceğine Siz Onu Kontrol Edin.
http://www.psikolog.org.tr/bulten/yazilar/07_ofke.htm

Öğretim Üyesi ya da Bilim İnsanı Kimdir?

İbrahim Ortaş

asportas@mail.cu.edu.tr
Çukurova Üniversitesi

Stephan Zweig, “*Bilimde körlük yanılğı değil, ‘korkaklık’dır.*” der. Bilim adamının korkaklarla, ürkeklerle işi ya da saygıdan ötürü gerçeği görmemeye hakkı yoktur.

Bilim adamı;

- Evrensel düşünen kişidir,
- Objektiftir,
- Ahlaki sorumluluğu yüksek olan kişidir,
- Aydınlanmış kişidir,
- Öngörüsü yüksek olan kişidir.

Hoca Sorumluluğu

Öğretim üyesi hepimizin kabul edeceği gibi; aydınlanmış, geniş bilgili, görgülü, ufku geniş, toplumun gelişme dinamiklerini yaratan, topluma öncülük eden ve o toplumun beyin takımını oluşturan kişidir. Öğretim üyesinin üç temel görevi bulunmaktadır:

- 1) Eğitim ve öğretim,
- 2) Bilimsel araştırma,
- 3) Bulunduğu coğrafyadaki toplumun bilinçlenmesini sağlamak.

Bilim insanının her şeyden önce kendi çalışma konusunu tam ve etraflı olarak biliyor olması gerekir. Ondan sonra da toplumsal sorunlarla ilgilenmesi gerekir. Bu anlamda yetişmiş aydın kimlikli bilim adamı veya öğretim üyesi; içinde yaşadığı toplumun veya daha geniş anlamda dünyanın sorunlarını izlemek, tahlil etmek ve bilimsel bakış açısı içerisinde kendi görüşlerini oluşturmak durumundadır.

Öğretim üyesi bir de sosyal bilimci ise bu sorumluluğu daha da artmakta ve görüşleri ile çevresini aydınlatma, sorun çözme zorunluluğunda ve sorumluluğunda olmaktadır. Bu bakımdan hoca sorumluluğu ağır ve vicdani bir sorumluluktur. Bilim insanı ve öğretim üyesi bu bağlamda hiçbir grubun veya kurumun çıkarı içinde olmadan, bilgi birikiminin kendisine sağladığı objektif düşüncelerini özgür iradesi ile ortaya koymak durumundadır. Bugün gelişmiş toplumların gelişmişlik değerleri, bu tür düşünen aydınların farklı düşünme ve yaratıları sonucu bugünkü düzeylerine gelmişlerdir. Bir tarımcı olarak; başta “Ülkemiz tarım politikası nedir, küreselleşmenin tarım üzerindeki etkileri nelerdir, tarıma dayalı olarak artan çevre kirliliği ne boyutladır, bunun insan sağlığı üzerindeki etkileri nelerdir, artan dünya nüfusuna bağlı olarak besin zincirinin güvencesi için alternatif yaklaşımlar ve yeni gelişmeler neler olmalıdır?” gibi sorulara cevap vermez ve görüş oluşturmazsam, o zaman bir lise hocasından farkım kalmaz. Bu bilgiden yoksun yetiştirilen üniversite mezunu da, oluş ve

olaylara bütünsel bakma şansına sahip olmayacaktır. Bu bağlamda, üniversite öğretim üyeleri birer yaşam misyonerleri olarak çevresini aydınlatmakla kendi kendisini görevlendirmiş, yenilikler yaratma peşinde olan birer Sokrates olmak zorundadırlar. Aksi takdirde bizler, mektepleşmiş ileri lisenin birer memuru olmaz mıyız?

Bu Topraklarda Neden Hoca Yetişmez?

Celal Şengör, “*Neden Newton ve Albert Einstein Çin’de ya da Türkiye’de doğmaz?*” diye sorduğu yazısında, haklı olarak, ülkemizde bu anlamda çok az sayıda bilim ortamının ve insanının olduğunu belirtmektedir. Bu anlamda öğretim üyesi kendi konusunda yetkin olduğu gibi, toplumsal ve sosyal konularda da geniş bir birikime sahip kişidir. Bilim ortamı, tartışmaların ve iç dinamiklerin yüksek düzeyde olduğu yerdir. Oxford, Chambridge, Paris, Pisa, Roma, Harvard, Heidelberg gibi üniversiteler, bağımsız düşünebilen ve görüşlerini her platformda açıklayabilen hocaların varlığı sonucu bugün ünlü üniversiteler sınıfına girmektedirler. Bu üniversitelerin temel özelliği; özerk ve özgürlükler ortamında nitelikli düşünce üreten birçok aykırı bilim adamına kapılarını açık tutmalarıdır. Yoksa güzel, tarihi binaları var diye kimse bu kurumlara itibar etmemektedir. YÖK ile birlikte üniversitelerimiz, üniversite (evrensel anlamda fikirlerin oluştuğu ve tartışıldığı ortam) kavramını bilmeden, dikensiz gül bahçesi olarak görülmek istenmektedir. Bilginin sınırları aştığı bilgi toplumunda, acaba tek doğrunun ne kadar itibarı kalmıştır?

O Zaman Üniversite Nedir?

Eflatun ve Aristo’nun hiçbir politik ve dini baskı unsuru olmadan öğrencileri ile felsefi tartışma yarattıkları ortamdan esinlenerek, günümüze kadar evrensel ölçekte bağımsız ve tüzel kişiliğe sahip kurumlar olarak “universitas” üniversite adını almışlardır. *Üniversiteler, felsefi tartışma ortamında akıl sürecini duygusal sürecin önüne alarak, kişilerin olayları görerek ve tartışarak farkına varılabilirliğini sağlayan ortamlardır.* Üniversiteler, adı üstünde evrensel kurumlar olup geçmişten günümüze otoriteden bağımsız olarak bilgi üretmek ve yaymak konusunda çetin bir mücadeleden geçerek ve halen de bunun içinde olarak bugünlere kadar geldiler. Batıdaki köklü üniversiteler bu mücadelede bir adım öne geçmelerine karşın, onlar da mali yönden bağımlı olmaları nedeniyle yönetimlerinde doğal olarak

parayı veren güç tarafından kontrol edilmek istenmektedirler. Üniversiteler bu bağlamda hep otoriteye karşı, özgür tartışma ortamında, eleştirel düşünmeyi savunmuşlardır. Bu tartışmanın yapılması, her türlü düşüncenin otoriteye, tabulara ve kişilere bağlı olmaksızın, korku ile değil, sevgi ve paylaşım ile tartışılmasını gerektirmektedir. Bu bağlamda üniversite ortamı, karşılıklı diyalektik tartışma ortamında herkesin kendisini ifade edebilme şansını bulması nedeniyle de tam demokratik kurumlardır. Kurumlara genellikle bu tartışma ortamını yürütebilecek belirli bir felsefi görüşü gelişmiş ve bunu bir yaşam biçimi olarak kabul etmiş seçkin kişiler alınmaktadır. Bu bağlamda üniversite herhangi bir iş kapısı değildir.

Bilim İnsanı Kimdir?

Bilim insanı; evrendeki olay ve olguları inceleyen, onun altında yatan gizemin kaynağını araştıran ve bu gizemin nedenlerini anlamaya çalışan ve anladıklarını basitleştirip kitlelerin anlayabileceği bir şekilde yayın yolu ile duyuran kişidir. Ayrıca bilim insanı, anlamış olduğu doğal gizemi, yaşamı daha da kolaylaştıracak şekilde insanlığın hizmetine sunan kişidir. Ulaşım araçlarının gelişimi, modern tıbbi cihazlar, elektrik ve elektronun keşfedilmesi ve bu hizmetlerin geniş kitlelere ulaştırılması, konuya verilecek güzel örneklerdir. Bu yönüyle bilim insanı hayatın her alanında yaşamı kolaylaştırmak için büyük bir mücadele içindedir. Ancak bilim insanı hiçbir zaman kıskanç duygularla bulgusunu salt kendisi ve çevresi için kullanmamıştır ve kullanmamalıdır. İnsanlığın kanımca en büyük buluşu olan elektriği bulan kişi, bulgusunu sadece kendi çevresine, kendi ulusuna ve mensup olduğu dini cemaatin kullanımına sunmamıştır. Bugün toplum yaşamının neredeyse tamamı elektriğin varlığına bağlıdır ve elektrik, buluşu yapan kişiyi ve yapıldığı ulusun sınırlarını çoktan aşmıştır.

Pekala nasıl bir kişidir bilim insanı, nasıl bir kişiliği vardır da insanlık için durmadan çalışır, özveride bulunur ve çoğu zaman da hayattayken toplumda hak ettiği itibarı görmez, hatta alay konusu edilir? Bilim insanlığı bir yaşam biçimidir. Her şeyden önce bilim insanı kendini aşmış, evrenselleşmiş kişidir. Kendine has bir yaşamsal disiplini olan, herkesten fazla toplumsal sorumluluk taşıyan kişidir. Ülke ve bölge sınırlarını aşan, yeryüzünün her noktasında meydana gelen olayların kendisini de ilgilendirdiğini düşünen kişidir. Dili ve dini evrenseldir. Sınırları evrenin sınırları ile ölçülmektedir. Bilim insanı hipotezini kurarken veya sonuçlarını açıklarken kendi dünya görüşleri doğrultusunda hareket edemez, hissi davranamaz. Bulguları veya bilimsel gerçekler, üzerine titrediği herhangi bir konuda kendisine ters geliyor diye çalışmamazlık edemez ve bulgularını gizleyemez.

Hepimizin bildiği Galileo, bilim insanlarına çok güzel bir örnektir; bu değerli bilim insanı 'Yine de dünya dönüyor' derken varolan doğal gerçeği, ölümü pahasına da olsa bilimsel ahlaka yakışır bir şekilde açıklamayı bir görev bilmıştır.

Bilim adamı kimdir ya da kimler bilim adamı olabilir? En kısa tanımı ile "Bilimle uğraşan kişidir." AnaBritanica adlı ansiklopedide ise şöyle tanımlanmaktadır bilim adamı; *"Nesnel dünyaya ve bu dünyada varolan olgulara ilişkin tarafsız gözlem ve sistematik deneye dayalı ve genel doğrulara, temel yasalara ulaşmayı hedefleyen zihinsel etkinliklerin ortak adı."* Bu durumda, bir diğer ifade ile "nesnel dünyaya ve bu dünyada varolan olgulara ilişkin tarafsız gözlem ve sistematik deneye dayalı çalışmalar yapan, genel doğruları ve temel yasaları bulmayı hedefleyen" herkes bilim adamı olabilir.

Pekala bilim adamı bir unvan mıdır? Varsa bu unvanı kim veya hangi kurumlar verir? Eğer bu unvan üniversite tarafından veriliyorsa; her üniversiteli, uzman ve öğretim üyesi ya da araştırmacı araştırma görevlisi, doçent, profesör, bilim adamı mıdır?

Evet bilim adamlığının bir unvanı vardır ve bu unvan bilimle uğraşan, toplum ve doğa yararına çalışmalar yapan ve yaşamını sorun çözmeye adanmış topluluğa verilen genel bir ibaredir. "Ben bilim adamıyım" diye bilim adamı olunmaz. Kişinin bilime katkıları toplum ve tarih tarafından itibar görürse unvan alır. Bilim adamı unvanı dendiğinde bir saygı, şükran duygusu sezilmekte ve bilimle uğraşanları onore etmek hedeflenmelidir. Bu bağlamda bir unvan olarak bilim adamlığı, Ar-Gör, Yard. Doç., Doç., Prof. gibi akademik unvanlardan farklı olmak zorundadır. Doçentlik ve profesörlük gibi kişisel unvanların, yasa ve yönetmeliklerle hangi koşulları yerine getiren kişilere verileceği bellidir. Örneğin; mevcut yasa ile üniversitede iyi bir öğrenci olmasanız bile uslu, hocasına veya yöneticilerine karşı saygıda kusur etmeyen, biat eden, iyi bir çocuk olarak 'Araştırma Görevlisi' alınabilirsiniz. Sonra hocanın her dediğini yerine getirerek hocanın ölç dediğini ölçerek, tart dediğini tartarak doktoranızı tamamlayabilirsiniz. Hocanın yayınlarının yanına isminizi de yazarak yayın sayısına sahip olabilirsiniz. Hasbel kader dil sınavından geçerseniz önce Doçent, beş yıl sonra da Profesör olursunuz. Maalesef bu durumda olan sayısız akademisyen sayılabilir. Tabii aldığınız Doç. veya Prof. gibi kişisel unvanlar ile bilim adamlığı gibi toplumsal ve onursal unvanların farkı olması gerekir. Çünkü akademik unvan verilir, ancak bilim unvanı alınır.

Sonra bilim adamlığı sadece akademisyenlerin tekelinde midir? Üniversitede sadece ders veren, birkaç uluslararası makale yazan, bu sayede doçent, profesör olan bir kişi midir bilim adamı? Örneğin bir ecza çağı bilim adamı olabilir mi?

Tabii ki bilim adamlığı sadece akademisyenlerin, üniversite mensuplarının tekelinde değildir ve olamaz da. Ancak formel olarak öğretim üyesi, araştırmacı, uzman olmak bilim adamı olmak için yeterli değildir. Çünkü geçmişte buna benzer unvansız kişilerin bilime önemli katkıları olmuştur. Bunun için okullu veya diplomalı olmalarına da gerek yoktur. Ancak okul bu işin kapısını açmaktadır. Diğer taraftan profesör mertebesine ulaşmış da ciddi hiçbir yayını olmayan birçok akademisyen bulunmaktadır. Ancak akademi, bilimsel disiplini işlediği ve metodolojik olarak olaya yaklaşılmasını sağladığı için o çatı altında toplanılması çok doğaldır. Bilim kuruluşlarının veya bilim adamlarının, bilimsel disiplin içinde temelde iddialarının bilimsel yöntemle ortaya konması ve bulgularının ve savlarının bilimsel süreçten ve süzgeçten geçirilmesi gerekir. Bu sürecin herkes tarafından tekrarlanabilir olması birinci şarttır. İddia sahiplerinin "Ben yaptım oldu, o zaman olmuştur" benzeri savunuları, bilim kuruluşlarının kabul etmediği bir olgu olduğu için bilimin akademi tekelinde olması gerekir. Tasang, "Bir bilgin anlayışlı ve sabırlı olmalıdır. Çünkü onun yükü ağır ve yolu uzundur" diyor. Ne büyük ders değil mi?

Bir yaşam biçimi olarak bilim adamlığı, her şeyden önce yetişkin birey davranışı ile hoşgörülü, alçak gönüllü, kendini denetleyebilen, sabırlı ve paylaşımcı yapısı ile tezlerine karşı yapılan bütün eleştirilerden ders çıkaran ve bildikleri ile değil bilmedikleri ile kendisini öz eleştiriye alan bir kişiliktir. Bu bağlamda bilim adamı kör inatçı değil, daha çok olayları tanımaya çalışan, aklına ve diline geldiği gibi konuşan değil, olayı akıl süzgecinden geçiren kişidir. Bilim adamı bilimsel olayları değerlendirirken sokak ağzı ile laubali bir şekilde düşüncelerini karşıya benimsetmeye kalkmaz. Bilim insanı aynı zamanda hümanist kişiliktir. Aslında bunlar akademik terbiyenin ölçütleridir. Akademik terbiyenin oluşması için mutlaka mesleğe yeni başlayan kişinin tam bir üniversite ortamındaki farklılıkları teneffüs etmesi gerekir. Bunun için mutlaka genç öğretim üyelerinin yurtdışını ve üniversitelerdeki farklılıkları görmesi gerekir.

Pekala bilim adamı salt çağının ve toplumun sorunları yanında, doğanın yasalarını tanımak ve çözüm bekleyen problemlerle boğuşmak zorunda mıdır? Yoksa bir kez akademik unvanı aldıktan sonra, politikaya soyunmanın sıçrama tahtası olarak görülen bölüm başkanı, dekan, rektörlüğe soyunmayı yeğlemek; kartvizitine veya CV'sine "Benim şu özelliklerim var" diye yazdırabilmek uğruna her şeyi göze alabilmek midir bilim adamlığı? Hangisi acaba? Bilim adamlığının çağına, sosyal, kültürel ve toplumsal sorumluluğu var mıdır veya olmalı mı? Tabii bilim insanı çağına ve topluma karşı sorumludur ve bilimden ve doğadan yana taraf olmak zorundadır.

İyi / Kötü, Namuslu / Namussuz Bilim Adamı Olur Mu? Olabiliyorsa Bunun Ölçütleri Nelerdir?

Bu tabii kişinin kendi değer yargıları ile ilgili olsa gerek. İyi bilim adamının önce çalışmaları ve etik değer yargıları ile kendisini kanıtlaması gerekir. Tabii doğadan yana, insandan yana her bilim insanı namuslu ve dürüst olmak zorundadır.

Bu soruya Prof. Dr. Ahmet İnam Cumhuriyet Bilim Teknik dergisinin 6/12/2003 tarihli 872. sayısındaki 'Gönülden Bilime' adlı köşesinde bakın ne diyor: "Bilim insanı kimdir?" sorusuna yanıt ararken, kişilik özelliklerinin değil, bilim insanı karakterinin arındayım. Kişilik özellikleri; sinirli, sabırsız, içe dönük ya da dışa dönük... diye nitelendirebileceğimiz psikolojik özelliklerdir. Bilim insanı karakteri diye nitelendirdiğim; elbette ki psikolojik özelliklerden bağımsız olmayan, bilimsel araştırma alanında yaşıyor olmanın getirdiği karakter özellikleridir, bilim yapan insanın, bilim insanı olarak taşıdığı, taşıması gereken özelliklerdir."

İnam, bilim insanının temel karakterinin dürüstlük olduğunu belirtiyor. Şöyle ki; kendine ve araştırdığı alana, alanıyla ilgili araştırmalara karşı dürüstlük. Bu dürüstlük, gerçeğe duyulan saygıdan gelir. Bu saygı en azından beş öğeden oluşur:

- a) Gerçekliği anlama, öğrenme, araştırma duyarlılığı. Sürekli gözlemlerle, yeni bilgiler edinme çabası.
- b) Yeni verilerle, yeni öğrenilenlerle eski bilgilerimizin karşılaştırılması. Özeleştir. Kendimizle ve gerçeklerle yüzleşebilme.
- c) Araştırma yaptığımız alanlarda farklı görüşlere açık olma.
- d) Görüşlerimizi içtenlikle, açıkça dile getirme.
- e) Sürekli olarak kendimizi tazeleme.

Bu saygı; bilim insanının kendine, yaptığı işe, bilime, insana saygısıdır.

Mevla'na gibi topraktan elmas arar gibi ilim irfan arayan bilgin, bilim insanını şöyle tanımlamaktadır: "Nice bilgin var ki gerçek bilgiden, gerçek irfandan nasipleri yoktur. Bu çeşit bilgin, bilgi hafızıdır, bilgi sevgilisi değil."

Bilim İnsanı Evrensel Olma Durumundadır

Bilimin bu evrensel ilkelerini yerine getirecek olan tabii ki insandır. Yukarıda belirtildiği üzere bilimsel araştırmaların sistematik olarak yürütülüp sonuçlandırılmasında bilim insanının çok büyük sorumluluğu bulunmaktadır. Bilim insanı da toplum içerisinde yaşadığı için, toplumla birlikte olması gereken durumlarda kendi iradesi dışında zorunlu birtakım ilişkiler çerçevesinde üretim sürecine girmek ve toplumun ortak kültürünü paylaşmak zorundadır. Buradaki bilim insanının kendi toplumsal dinamiği içerisinde bir ulusal veya toplumsal kültürü vardır, bunlarda ise dayandığı sınıfın kimliği ve kültürü ağır basmaktadır. Bu yönüyle bilim insanı bir kişilik ve kimlik taşımaktadır. Bir de bilim

insanının başka bir kimliği veya kültürü vardır ki o da evrensel kimliğidir. Bu bağlamda Voltaire bilim insanını şöyle tanımlıyor: “Gerçeği arayanlar bütün insanlığın malı olur”.

Bilim İnsanı Gerçeği Aramakla Yükümlüdür

Bilimsel düşünce yapısı kazanmış bir kimse, her şeyden önce gerçekçi bir yapıya sahiptir. Olaylara saygılıdır ve her olayın bir nedenden kaynaklandığını bilir. Cemal Yıldırım’a göre bilim insanı, yargılamalarında tutarlı ve ihtiyatlı olmasını bilir, olay ve olgulara dayanmayan genellemelerden kaçınır, dogmatik inançlara sapmaz.

Bilim bir sistematik öğrenme ve araştırma sanatı olduğuna göre, bilim insanlığı ahlaki doğuştan değildir; eğitim ile kazanılacak bir olgudur. Bilim insanının en önemli özelliklerinden biri de onun ahlaki hayatıdır. Bilim insanının ahlaksal hayatı, sürekli bir arayış heyecanıdır, çıkara dayanmayan bir özlemle didinen saf ve onurlu bir hayattır. Sürekli doğruyu aramak, bulguları çarpıtmamak, okumadığını okumuş gibi ve bulmadığı sonucu bulmuş gibi göstermemek, başkalarının düşüncelerini kendi görüşüymüş gibi sahiplenmemek gibi erdemlere sahiptir. Bilim insanının ahlaksal hayatı paraya, üne ve otoriteye önem vermeyen, fakat gerçekleri bulma ateşi ile çırpınan bir hayattır. Bu anlamda bilim adamı, bilimi ve bilgisi ile, ölümünden sonra da yarattığı etkileri yaşayacağı için kutsal bir görev üstlenmektedir. Bu bağlamda bilime ve bilgiye olan saygı, bilim adamına saygıya dönüşmüştür.

Türkiye Bilimler Akademisi TÜBA’nın 14/04/2001 tarihli duyurusunda, ‘Bilim İnsanı ve Akademik Etkinliklerde Etik’ başlıklı bölümde bilim insanı şöyle tarif edilmektedir: “Bilim insanı, akademik yaşamının bütün evrelerinde ve öğretim, yönetim ve akademik değerlendirmelere ilişkin görevlerde bilimsel liyakati temel ölçüt olarak kabul eder; temel etik kurallarının dışına çıkmaz ve bu kuralların dışına çıkılmasına göz yummaz. Eğitimin eksik verilmesi, kopyacılık, akademik ilerleme ve ödül jürilerinde bilimsel liyakat ölçütlerinin dışına çıkmak, kişileri kayırmak ve benzer davranışlar kabul edilemez.”

Bilim insanı ahlaki değerleri yüksek olan kişidir. Bilim insanı olayları ve olguları olduğu gibi kabul eden, gerçeğe saygılı kişidir. Esen rüzgarın yönüne veya gücüne göre fikir değiştiren veya anlayışını güçlü olana göre belirleyen kişi değildir. Kendinden zayıfı ezmeyen ve kendinden güçlünün önünde diz çökmeyen, sağlıklı, iç gelişmesini tamamlamış, olgun yapısıyla insanı insan olarak gören ve insan olduğu için saygı duyan ahlaklı ve erdemli kişidir. Bilim insanı kibir, haset, kıskançlık, kendini beğenmişlik gibi insani zayıflıklarını çoktan geride bırakmış ve kendini aşmış kişidir. Anadolu’daki halk deyişi ile “kemale ermiş” bir kişiliği vardır. Bu yönüyle bilim insanı kendini ve dar çevresini aşmış kişidir. Bilim insanı “ben” merkezli değil, “biz” merkezli,

paylaşımçı kişiliğe sahiptir. Makam ve mevki peşinde koşan değil, toplumun mutluluğu için bilgi üreten kişidir. Öğretim üyesi; bilimsel bakımdan kendisine hedef olarak seçtiği konuda sorun çözmeye kendisini adanmış, duruşu olan, yetişkin, belirli bir felsefi bakış açısı olan ve öğrendiklerini ve bulgularını öğrencileri ile paylaşan kişidir. Bilim adamı, “Üst makamlardan bir zorlama gelirse yaparım, gelmese sırt üstü yatarım.” anlayışı ile hareket eden bir teknisyen veya memur değildir. Bacon, “Bilgiyi, başka kimseler üzerinde üstünlük sağlama, kar ve şöhrat ya da bunun gibi aşağılık şeyler için değil; yaşamda ondan yararlanmak ve kullanmak için ara.” diyor.

Bilim Adamı Bulgularını Halkla Paylaşmak Durumundadır

Bilim ile uğraşan kişi kendisini halktan uzak tutmamalıdır. Çoğu bilim insanı kendini izole ederek, kullandıkları teknik ve teknolojinin arkasında durarak, kendi yaptıkları karşısında insanların hayret ve şaşkınlık gösterilerini kendileri için bir gurur ve üstünlük kaynağı olarak görmektedirler. Her şeyden önce bilim insanı, bilimini halka indirgemeli ve herkesin anlayabildiği dille kitlelere sunum yollarını aramalıdır.

Sokrates, tüm yaşamını, bilmek ve doğruya ulaşmak için harcamıştır. Aristoteles, “Bütün insanlar yaratılışları gereği öğrenmek ister.” diye başlar ünlü ‘Metafizik’ adlı eserine. Böylece bilim insanı her ne koşul altında olursa olsun doğru söyleyen biri olmalı, araştırma sonuçları ne ise onu kamuoyuna açıklamalıdır.

Bilim yapan kişi bilimsel çalışmalarında hiçbir maddi kazanç ve çıkar gütmeksizin bilim yapmalıdır. Bilim insanı gerek bilimsel çalışmalarında ve gerekse toplumsal ilişkilerinde, maddi kazanç sağlanacak diye uğraşısında ve ilişkilerinde para ve benzeri küçük değer yargılarına tenezzül etmez. Bilim insanı için bir bilinmeyenin bilinir hale getirilmesinin, toplumun problemlerine çözüm bulunmasının ve bir canlının canını kurtarmanın verdiği haz, maddi hazla karşılaştırılamayacak bir duygudur.

Araştırmacının tarihsel ve toplumsal bir sorumluluğu vardır. Yaptığı her araştırma kendi sınırlarını aşan nitelikte olduğundan, bilim insanı, çağına ve dünyaya karşı sorumlu olan kişidir. Bu nedenle bilim insanı yaptığı araştırmanın sorumluluğunu taşımalıdır. Sorumlulukları salt laboratuvarında ve kütüphane kapılarının ardında kalmamalıdır, zaman zaman toplumu kendi bilgi ve birikimi ile aydınlatmalıdır. Bilim insanı, öğrencilerini, bilimi ve geniş bilgi birikimi ile aydınlatır ve aynı zamanda topluma bilim hizmeti sunmakla kendini sorumlu hisseder. Bilim insanı bilim kavramını eğitim sistemine iyice işlemelidir, kendi konusunu bilimsel verilerle nasıl işlediğini pratiği ile öğrencilerine anlatmalıdır ve göstermelidir. Aydınlanma ile birlikte sorgulama sanatı gelişmiş, bunun sonucu olarak bilim ve

bilimsel araştırma faaliyetleri ilerlemiştir. Prof. Dr. Erol Manisalı; *"Bilim insanı, kendisini salt teorik çalışmalardan sorumlu tutmamalı, zaman zaman kendi bilimini topluma açıklamalıdır, zaman zaman da popüler alanlarda da yazılar yazmalıdır."* diyor. Bilim insanı bu bağlamda iletişim araçları ile makale ve kitap yazar, halka konferans verir, televizyon ve radyoda sorumluluk bilinci içerisinde toplumu aydınlatmaya çalışır. Bildiğimiz birçok bilim adamı, örneğin Albert Einstein ve Bertrand Russell, çoğu zaman toplumsal konularda yazılar yazmışlardır. Bilim insanı doğası gereği geniş bir tarih bilinci ve güçlü felsefi ve diyalektik bilgisi yardımı ile olay ve oluşları daha erken görür ve sorumluluğu gereğince de zamanında açıklamak zorundadır. Yakın geçmişte yaşanan deprem olayında, ilgili bilim insanlarının tutumları konuya verilecek en güzel örneklerden biridir.

Bilim İnsanı Tüm İnsanlığa ve Doğaya Karşı Sorumludur

Bilim insanı, çalışmalarının evrensel nitelikte olması nedeniyle kendisi de evrensel düşünmek zorundadır. Bilim insanı bu nedenle her türlü dar görüşlülükten sıyrılıp din, dil, ırk ayrımı yapmadan yaptığı araştırmayı dünyanın her insanı ile bölüşmede evrensel olmak zorundadır. Bilindiği üzere eskiden büyük bilimsel buluşlar tek tek bilim adamlarının buluşları ile oluyordu, ancak günümüzde artık buluşlar farklı disiplinlerdeki bilim insanlarının oluşturduğu ekipler tarafından yapılmaktadır. Bu yolla geniş bilgi birikimi aynı potada değerlendirilerek olaylar ve olgular arasındaki ilişkiler daha iyi anlaşılma başlanmıştır. Bu nedenle bilim insanı kendi çevresindeki diğer disiplinlerdeki bilim insanları ile bağlantı kurmalı ve onlarla sürekli bir ilişki içerisinde olmalıdır. Toplumun bilim insanlarına yüklediği onurlu sorumluluk davranışı gereği, bilim adamı ülke ve dünya sorunlarına kaygısız kalamaz; tam tersine çağına ve toplumuna karşı sorumlu kişi olarak insandan ve doğadan yana tavır almak zorundadır. Evrenselliğinden kaynaklansa gerek, bilim insanı başka yaşam biçimlerini daha iyi anladığı için çevresindeki insanları daha iyi anlar, kişileri olduğu gibi kabul eder ve onlara yardım elini uzatmakta tereddüt etmez ve gecikmez. Bilim insanı öngörülü kişidir. Öngörüsü olamayan bir kişinin doğayı ve doğanın yasalarını görmesi, oradan bir şeyler çıkarması mümkün değildir. Öngörülü bilim insanı yapısına, ancak özerk ve özgür ortamda bilim felsefesi bakış açısı kazanarak ulaşılabilir.

Bilim İnsanı Eleştiriye Açıktır

Bilim ile uğraşan kişi eleştiri ve özeleştiriye açık olmalıdır. Bilim insanı başta kendi çalışmaları olmak üzere, olayları ve olguları tarafsız, nesnel bir şekilde inceleyebilen, araştırabilen ve sorgulayan kişidir. Bilim insanı her türlü eleştiriye açık olduğu gibi, kendi kendini de eleştiren veya özeleştiri yapan

erdemli insandır. Bilim insanı araştırma öncesi ve sonrası bütün ayrıntıları en ince noktasına kadar araştıran ve sorgulayan kişidir. Sokrates'in belirttiği *"Araştırılmamış ve eleştirilmemiş bir yaşam, yaşanmaya değer."* özdeyişi ile bir bilim adamı için yaşam her yönü ile kritize edilmelidir.

Bilim insanı araştırma sonuçlarını değerlendirirken yapılmış yanlışları ve yanlışları açık ve net olarak belirterek, özeleştiri yaparak kamuoyuna duyuran kişidir. Özeleştiri yapmak bilim insanını küçük düşürmez, aksine zenginleştirir ve daha saygın kılar. 'Erdemli kişi önce kendini yargılamasını bilen kişidir.' özdeyişi bilim insanı için çok yerinde bir deyiştir. Bilim insanı kendi ürettiği bilginin, yaptığı araştırmanın sorumluluğunu taşıyan kişi olması nedeniyle, ürettiği bilginin ve araştırmalarının muhatabı olan kişidir. Evrensel olması ve uluslararası düzeyde yayın yapmasından doğan durumdan dolayı, herhangi bir ulusun araştırmacılarının eleştirisine de açık olan kişidir.

Bilim İnsanı Gerçeği Söyleme Cesaretindedir

Bilim insanı her şeyden evvel gerçeği söyleme cesaretine sahip olmalıdır ve bilim dışı görüşlere karşı taviz vermemelidir. Tavizin verildiği yerde gerçek anlamda bilimden bahsetmek mümkün değildir. Bilim insanı tarafsız, bağımsız karar verebilen, gerektiğinde düşüncelerinin mevcut anlayışla bağdaşıp bağdaşmadığına bakmaksızın onları açık, net ve özgürce ifade eden kişidir. Galileo, dünyanın evrenin merkezi olmadığını açıkladığı zaman, o günkü yönetim ile ters düşmüştü. Çünkü o zamanki yönetim, yetkileri tanrıdan aldığını ileri sürüyordu ve dünyanın evrenin merkezi olduğu resmi olarak kabul görmüştü. Kişisel amaçlar, yasaklar, ideoloji veya inanç uğruna varolan gerçek olguların ifadesi engelleniyorsa, bilim insanı bu engellemelere karşı tavizkar olmamalı ve sessiz kalmamalıdır. Barbusse, *"Gerçeği söyleyenler hiçbir zaman susmak zorunda değildir."* diyor. Moliere ise, *"Susan bir bilgin, bir kelime söylemeyen aptaldan farksızdır."* diyor.

Bilim adamı ilkeli ve dürüst yapısı ile doğru bildiğini basit güç odaklarının etkisinde kalmadan; statü, unvan, şan-şöhret ve makam peşinde koşmadan; korkmadan açıklayabilmelidir. Eğer bilim insanı olay karşısında bilimden yana tavrını koymuyorsa, burada onun bilim insanlığından bahsetmek mümkün değildir. Bilim insanı, bilimden yana taraflı insandır. Çağına ve insanlığa karşı sorumludur. Isaac Newton, bilim adamının cesaret örneğini şöyle açıklamaktadır: *"Biz bilim adamları kumsalda çakıl taşları arayan çocuklar gibiyizdir. Eğer ben arkadaşlarımdan biraz daha fazla, biraz daha renkli toplayabildiysem, bunun nedeni dizlerime kadar suya girmeye cesaret edebilmiş olmamdır."*

Peki Bilim İnsanı Kim Değildir?

Soruyu bir de tersinden sorarsak, bilim insanı kim değildir? Bilim insanı Bertrand Russell'in belirttiği gibi 'Ben varsam her şey iyi, ben yoksam kötü' diyen, ben merkezli, açgözlü, çıkarı için kural tanımayan ve amaca ulaşmada her türlü yol mubahtır diyen kişi hiç değildir. Uzun vadeli kamunun ortak çıkarlarını küçük çıkarları için kullanan (şan, şöhret, makam ve unvan için genelin çıkarını çiğneyen), bilim adamı değildir. Bilim adamı görev adamı hiç değildir.

Yalnızca teksirdeki dersi anlatan, evden üniversiteye mekik dokuyan, kurumu salt işyeri gibi gören kişi hiç değildir. Bilim insanı ne salt öğretmendir ne de teknisyendir, ne başkasının kulu kölesi, ne de efendisidir. Bilim insanı başkasının ders kitabından çeviri yaparak ders veren değil, birikimini ve tecrübesini dünya bilimi ile bütünleştirerek anlatan kişidir. Başkasının literatürü ile değil, kendi düşünce sistemi içerisine geçirdiği doğruları öğrencileri ile paylaşan kişidir.

Bilimsel Etkinlik Bir Yaşam Biçimidir

Buraya kadar ifade edilmeye çalışılan niteliklerden dolayı bilim insanı seçkin ve özel bir kişidir. Seçkinlik ve özel olmak, bir başka insandan farklı olmak, ona bir kişilik ve evrensellik kazandırmaktadır. Yukarıda da anlatılmaya çalışıldığı gibi, bilim hayatı ve bilim insanlığı bir yaşam biçimidir. Bilim insanının uğraş alanındaki yaşam yolu, kimse tarafından taşı diken ayıklanmış bir yol değildir. Bilim insanı kendi yolunu kendisi oluşturmak zorundadır. Bu yaşam biçimi, zor ama zevkli bir yaşamdır. Bizler istesek de istemesek de, bizler olsak da olmasak da dünya kendi ekseninde kendi kurallarına göre dönmeye devam edecektir. Ancak bir gerçek var ki o da: Bu dünya bizim gibi bilim, sanat yapanlar tarafından daha iyi, hatta çok daha iyi yaşanılabilir bir dünya olabileceği gibi, çok kötü de olabilir. Bize düşen yaşamın temel ilkelerini bilinir, anlaşılır ve hepimizin sağlıklı gelişimi için kullanılır duruma getirecek çabayı sağlamaktır.

Bilim insanları Atatürk'ün çok önem verdiği şu özdeyişini kanımca beyinlerine iyice işlemelidirler; *"Dünyada her şey için, medeniyet için, hayat için, başarı için en hakiki mürşit ilimdir, fendir. Bilim ve fenin dışında yol gösterici aramak gaflettir, cahilliktir, sapmadır."* Yine aynı şekilde *"Ben, manevi miras olarak hiçbir ayet, hiçbir dogma, hiçbir donmuş ve kalıplaşmış kural bırakmıyorum. Benim manevi mirasım bilim ve akıldır. Benim, Türk milleti için yapmak istediklerim ve başarmaya çalıştıklarım ortadadır. Benden sonra beni benimsemek isteyenler, bu temel eksen üzerine akıl ve bilim rehberliğini kabul ederlerse manevi mirasçılarım olurlar."* Bu veya

benzeri örnekleri, çağlarına damgasını vurmuş düşün insanları çeşitli vesilelerle belirtmişlerdir. Bu anlamda bilim adamı akıl dışı, bilim dışı ve etik dışı yaşam ve uygulamaların dışında sade ve mütevazıdır. Bu bağlamda akademisyenler olarak her bilim insanının ve aydının bilimsel sorumluluk anlayışı içerisinde davranmasının ahlaki bir görev olduğu düşüncesindeyim. M. Kemal Atatürk'ün askerler için söylediği *"Komutanlar, ahlaken ve ilmen astlarından üstün olmalıdırlar."* sözünü eğitim kurumlarımız için güncelleştirsek; *"Hocalar öğrencilerinden bilgi ve etik yönünden daha iyi donatılmış olmak zorundadırlar."* Öğretim üyesi veya bilim insanı bulunduğu kurumda yarattığı beyin fırtınası, paylaşımı, hoşgörüsü ve isteklendirmesi (güdüleme) ile bir model olmak zorundadır. Her zaman olduğu gibi çalışma gündemimizin en önemli hedefi; bilimi, eleştirel akılcılığı, bilimsel verilerin sürekli sorgulanmasını, bilim insanının etik sorumluluğunu ve saygınlığını ülke gündeminde en önde tutmaktır. Necati Doğru 14/12/2001 tarihli *"Merhaba"* köşesinde 'Üniversitelerin Seçilmiş Kralları' başlıklı yazısında, üniversitelerin işlevini ve öğretim üyelerinin kültür düzeyini askerlerle kıyaslamaktadır. Yazıda diyor ki: *"Askerler, toplumun gözünde üniversitelerin çok ilerisinde itibar düzeyi tutturmıştır. Harp Akademisi'nden yeni mezun birinin, 'üniversitelerin doçentleri düzeyinde bilgi sahibi oldukları' profesörlerce de acı bir gerçekle itiraf ediliyor."* Tabii bunun sorumlusu ve muhatabı kim? Ben kendi şahsıma kendimi sorumlu tutuyorum.

Ülkemiz yüksek öğretiminin temel sorunlarından biri de nitelikli bilim adamı sorunudur. Sistemin işlememesinin temelinde akademisyenlik, yani bilim felsefesi ve bilim kültürü ve tarihi bilinci yetersiz olan sayısız akademisyenin yönetim işlevi bulunmaktadır. Umarım ülkemiz, batılı anlamda akademisyen ve bilim adamı seçimi kriterlerini belirler ve geleceğin bilim insanları, ülkemizi bilim üreten bir seviyeye çıkarırlar.

* Prof. Dr. İbrahim Ortaş tarafından "Mesleğe yeni başlayan genç bilim adamları için örnek bilim adamı Prof. Dr. Mahmut Sayın'a atfen" yazılan bu yazı, aynı zamanda 'http://turk.internet.com/haber/yazigoster.php3?yaziid=9235' adresinde de yayınlanmaktadır. Sayın Ortaş'a, yazısını yeniden yayınlamamıza izin verdiği için teşekkür ederiz.

Yaşamın Dengesi

Tülay Çellek

tcellek@yildiz.edu.tr

Yıldız Teknik Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi

Umudun dengesinde yaşamak ...

Eline bir denge almış ipte yürüyor rahatça. Her şeyde bir denge arayarak... Ancak dengeyi nerede, ne kadar aramalı mutlu olmak adına? Dengesizce yaşarsan bu denli yıpranmazsın... O zaman dengeyi tutturmalısın... Dengesizce durmalısın... Dengesini yitirmiş olmalı... Biraz dengeli ol... Ne dengesiz insan... Dengeye duralım... Senin hiç denge yok mu?... Böyle dengesizce bir yere varamazsın... İlişkilerde dengeye bakmak lazım... İşte böyle uzar gider, "denge" sözcüğü cümlelerimizin içinde yaşam bulmaya çalışarak.

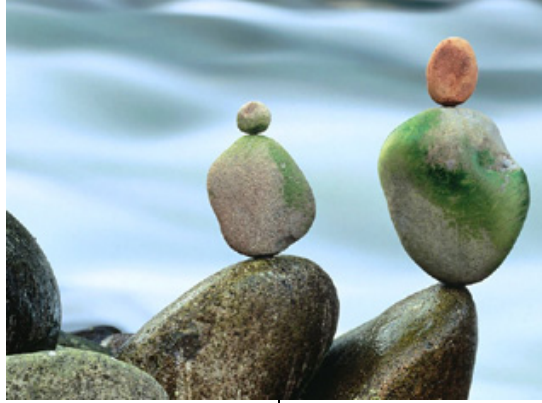
Denge değişik ölçüler arasında aranmalıdır. Resimde dengeyi dikey ve yatay çizgiler kurar. Ayrıca salt çizgilerle değil, açık-koyu zıtlığıyla da verilebilir. Denge yaşamda da aranmalıdır, sanatta olduğu kadar. Başarılı bir düzenlemede kullanılan öğeler birbirleriyle karşılaştırıldıklarından genelde denge hissedilmiştir. Tıpkı başarılı ilişkilerde olduğu gibi. Denge; biçim, yön, ölçü, aralık, doku, renk ile sağlanabilir sanatsal tavırda. Ya davranışlarda nasıl sağlanır?

Siyah-beyazla mı, yoksa araya konan grillerle mi? Görsel ağırlıkları olan öğelerin eşit dağılımının bir türü olan denge, tasarım ilkelerinden biridir. Hatta en önemlisidir belki de... Zıtlıkta denge, kurguda denge, renkte denge, ilişkide denge... Yaşam güzelliğinin ilkesinde olduğu gibi. Denge zıtlıkla koşulludur adeta. Yeryüzündeki her şey zıtlıklar dengesine dayalıdır. Dolunun boşa, tüketimin üretime, sabrın isyana, gecenin gündüze, bitmenin başlangıca... İnsanın yaşamı ve kendisi dengeye dayalıdır. Dengesizlik her şeyi altüst edebilir. Çünkü dengesizlik; bozukluk, yanlışlık demektir. Görsel uyarıcılık, görsel tat, görsel irkiltme, görsel kirlilik dengedeki doğruluk ya da rahatsız edicilik sonucu oluşur. Gerek görsel, gerek devinimsel, gerekse sessel anlatımda dengenin sağlamlığı söz konusudur. Denge; formda, renkte, harekette, açık-koyuda kendini gösterir. İki boyutlu düzenlemeye ait

dengede, ifadeyi sağ ve sol olarak ya da alt ve üst olarak iki bölüme ayıran düşey ve yatay eksen aranır. Ya başka neler aranır?

Denge, simetrik (bakışık) ve asimetrik (bakışısız) olarak ikiye ayrılır.

Simetrik denge, bir eksene göre öğelerin aynı durumda tekrar etmesiyle oluşur. İnsan vücudunun doğal olarak simetrik dengeye sahip olması, sanat gücünü -bilinçaltında- o yönde etkilemiştir. Kesin, kararlı, oturmuş bir kompozisyonu oluşturur simetrik denge. Ancak fazla ilgi uyandırmaz. Durağanlık çağrışımdır. Tekdüzelik göstergesidir. Kütlenin, hareketsizliğin, ağırbaşlılığın dengesidir simetriklik... Tabii öncelikle kendimizdenlik simetriye götürür bizi...

Asimetrik denge, eşit ya da eşit olmayan görsel ağırlıktaki ve çekicilikteki öğelerin düzenlenmesiyle oluşturulur. İlgi çekici olması yönünden kompozisyon daha başarılı olur. Anlatımı oluşturan elemanların; benzerlik, zıtlık, üslup, uygunluk ilişkileriyle renk, biçim, hareket, açık-koyu ile oluşan denge, asimetrik dengeyi oluşturur. Davranışlardaki

çeşitlilik, insanlardaki farklılık birbirini tamamlayan, ama aslında asimetrik olan. Ve şaşırtan, beklenmedik olan. Heyecan uyandıran. Yaşama hareket sağlayan, fışkıran, durağan olmayan... Tahterevallide uca geçtiğinizde, tek taraftaysanız, yani karşınızdaki yok olmuşa ansızın, sizi gökyüzüne sıçratan, ama sonra toprağa yapıştıran. İki tarafta olanla ise, zaman zaman simetriye ulaşan, tekrara dönüşen gelip gitmeler, alçalıp havalanmalar, içinde asimetriyi barındırmalar an an...

Denge yaşamdan taşan, kağıda bulaşan. Kağıttan, kilden, taştan, seramikten fışkıran, yaşamda can bulan... Sesten çıkan, gönülde yerleşen denge... Dengeniz neyin içinde? Dengeniz nasıl bakışmış yaşama, ulaşmış insana, sanata, bilime ve toprağa... Bulutlara yükselmiş hayallerde... Denge, herkese ne kadarlık katılmış evrende?...

Müziğin Tonu

Pelin Sayın

cinematicorchestra@hotmail.com

Eleştirel - Yaratıcı Düşünme ve Davranış Araştırmaları Laboratuvarı

“Atonal” kelime anlamı olarak, sesi/notası olmayan anlamındadır. Ancak müziğin notasız ya da sessiz olması beklenemez. Atonal, yani bir diğer deyişle “On İki Nota Müziği”, tüm zamanlarda uygulanan müzik sistemlerinin alt üst olduğu bir durumdur. Bilindiği üzere yapıtlar, özellikle batı müziğinde, sesler ve notalar yardımıyla “gam” (yedi ana notadan seçilen bir notayla başlayıp sırayla devam etmek) adı verilen kalıplar içerisinde ifade edilirdi. Gamlar başladıkları notalara göre farklı isimler alırdı. Bu sayede müzik içerisinde uyum, dinginlik ve denge sağlanması hedeflenirdi. Gamlarda notalar, gama adını veren baskın notanın daha fazla duyulması suretiyle, notaların armonikleri de çalınarak belirli bir düzen içerisine konulurdu. (1)

Batıda esas olan kilise müziği idi. Kilise müziği akılcı ve hatta çıkarıcıydı. Dolayısıyla müziğin gelecekteki kullanımını etkilemişti. Zaten müzikte ilk kurumsallaşma, İncil’deki Latince duaların akılda kalması için, halk şarkı ve melodilerine katılmasıyla gerçekleşmeye başladı. Doğu ise müziğe daha farklı yaklaştı. Onlara göre müzik, ibadet için araç değildi; müziğin kendisi bir çeşit ibadetti. Doğuda müzik teknik bilgi yığını olarak görülmez, kurumsallaştırılmazdı; çünkü müzik felsefe, duygu ve düşünceydi. Bu etkileşimler sayesinde, kilise müziğinin kurumsal yapısı artık bestecilere yetmez oldu. Besteciler müziği kalıplara uydurmak istemediler ve her alanda olduğu gibi müziğin de hasarı çocukları vardı. Onlar, müziği gam kalıpları içerisinde yaşatmak, varetmek istemediler. Özellikle bitişlerde dizi dışı yarım tonun, insanlar üzerinde daha fazla etki yaptığı ve bitişleri güzelleştirdiği fark edildi. Bunun sonucunda da, majör ve minör gamlar müzikal hayata taht kurmaya başladı. Bu sayede diyezler ve bemoller hem daha rahat, hem de daha fazla kullanılabilir hale geldi. (2)

Müzik kural dışılaşmaya başlamıştı artık. O sıkıcı, zorunlu yapılan ve duygusal ifadeyi kısıtlayan gam kalıpları, yavaş yavaş yerini majör ve minör gamlarına bıraktı. Bu anlamda en önemli adım J. S. Bach tarafından atıldı. Bach’ın müzikal anlamda pek çok takipçisi, hatta taklitçisi oldu. Onun attığı adımı takip edenler, bu yeni müziğe eklemeler yaptılar. Ancak onun müziği tamamıyla ayrıydı. Bestelerinde motifleri ince ince işleyerek çok sesliliği kullandı. Ne yazık ki, yine de müzikteki bazı “uygunsuz” olacağı düşünülen notalar, ne Bach tarafından, ne de diğerleri tarafından kullanılmaktaydı. Kilise kalıplarından uzaklaşmış, yeni ve çok sesli müziğe geçilmiş, ancak majör ve minörler hala bir üst seviyeye çekilememişti. İşte bu bir köşeye atılmış, unutulmuş, uygunsuz notaların kullanılmaya başlanmasıyla majör ve minör gamları bir kademe

yükselmisti. Gamlar içerisinde duyguyu, vurguyu artırmak için düzene uygun olmayan notalar kullanılmış ve bu sayede yapıtlar, daha fazla anlamlanmıştı. Az evvel de bahsettiğim üzere; özellikle bitişlerde uygulanan yarım tonluk dizi dışı kullanımlar, yani “atonalite”, artık yapıtların içinde de kullanılmaya başlanmıştır. Bu atonalite durumu, majör ve minör kalıplarını da anlamsız kılmıştır. Eski yapıtlar dahi, bu yeni sistemle tekrar elden geçirilebilir hale gelmiştir.

İşte tam bu noktada -yani notalar, gamlar, düzen, tertip ilişkisinin bittiği yerde- A. Schönberg devreye girer. O, Atonal Müzik’in adını ilk kez zikreder. Artık majör ve minör gamları da ortadan kalkmıştır. İkisi birarada kullanılmış, gam sistemlerine uymayan bemol, diyez ve diğer sesler müziği ele geçirmiştir. Schönberg bunun için “İki tür birleşip daha üstün bir nesil yaratmıştır.” der. (1)

Yedi ana nota artık müziğin efendisi değildir. Diğer notalar da en az onlar kadar önemli, onlar kadar çok kullanılır hale gelmiştir. Yapıtlar içerisinde tek bir notanın baskın olduğu dönem sona ermiştir. Zaten bu sistem, ancak tonal yapılar içerisinde uygulanabilirdi. Atonal yapıda ise 12 ayrı notadan oluşan dizi boyunca hiçbir notanın yinelenmemesi, yani dizideki notalar bitmeden aynı notanın yinelenemeyeceği ortaya çıkmıştı. Böylece Atonal Müzik kendi kendisini formülize etti. (3) Müziğin içerisindeki uyumu artırmak için dizi ters çevrilip tersten çalınabilir ya da farklı notalardan başlayarak farklı kombinasyonlarla çalınabilir. Asıl amaç, müziğin içinde hiçbir notanın baskın olmamasıdır. Nota yinelenmesine şiddetle karşı çıkar. Böylece hem çok seslilik, hem de çeşitlilik sağlanabilir. Atonal Müzik alanındaki ilk örnekler, bu sistemin kurucusu A. Schönberg’e aittir. Almanya’da bir müddet bu sistemle müzik yapılması yasaklansa da, günümüze kadar Litz, Mahler ve Strauss’un katkılarıyla, Schönberg’in öğrencileri olan Anton Berg ve Anton Webern’in eserleriyle gelmiştir. (4)

Kaynakça:

- (1) Öcek, C. (1999). On iki nota müziği. *Araf*, http://www.araf.net/dergi/sayi15/s15_c_ocek.shtm 1 [05 Mart 2004, WEB].
- (2) Ali, F. (1987). *Müzik ve müziğin sorunları*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- (3) Morgan, R. P. (1991). *Twentieth-century music*. New York: W. W. Norton & Company.
- (4) Alaner, A. B. (2000). *Tarihsel süreçte müzik*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Devlet Konservatuvarı Yayınları.

ELYADAL Tartışma Grupları ve Forum

ARYONIS

<http://groups.yahoo.com/group/aryonis>

Niceliksel (quantitative) ve niteliksel (qualitative) araştırma yöntemleri, bilim felsefesi, araştırma ve rapor yazma teknikleri, temel ya da ileri düzey istatistik kullanımı, SPSS, Minitab, MS Excel vb. yazılımlar aracılığıyla istatistik yaparken karşılaşılan sorunlar gibi pek çok konu bu e-posta grubunun içeriğini oluşturmaktadır.

ELYAD

<http://groups.yahoo.com/group/elyad>

ELYAD, başta eleştirel düşünme olmak üzere, yaratıcılık, karar verme gibi konulardaki fikir alış verişini sağlamak amacıyla kurulmuştur. Bu alanlarda çalışan araştırmacılar, ilgi gösteren bilimciler ve öğrenciler e-posta grubunun üyesi olabilirler. Tahmin edilebileceği gibi, eleştirel ve yaratıcı düşünme çalışma alanlarından, hatta günlük yaşantıdan bağımsız olgular değildir. Bu nedenle herhangi bir alana / statüye yönelik üye kısıtlaması bulunmamaktadır. Kapımız ilgi duyan herkese açık.

SIBU 330

<http://groups.yahoo.com/group/sibu330>

Sosyal psikoloji tabanlı tartışmalar için kurulmuştur. Siyaset psikolojisi, grup davranışı, karar verme, motivasyon, ...vb. pek çok konu tartışma kapsamı içerisinde.

ELYADAL Forum

<http://www.elyad.baskent.edu.tr/db/>

ELYADAL bünyesinde, bBilimsel tartışmaların geniş katılımı ile yapılabilmesi amacıyla bir platform açılması düşünülmüş ve 15 Aralık 2003 tarihinde ELYADAL Forum adı altında bir tartışma platformu hizmete açılmıştır. Açıldığı günden itibaren yoğun ilgi gören ELYADAL Forum kısa sürede 70'den fazla üyesi olan etkili bir tartışma ve paylaşma platformuna dönüşmüştür.

Forum'a ELYADAL üyelerinin yanı sıra, Başkent Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinden öğretim görevlileri ve öğrenciler ve başka üniversitelerden katılımcıların üye oldukları görülmektedir. Forum'un ELYADAL üyeleri için ayrılan küçük bir bölümü dışında tüm bölümleri bütün üyelere açıktır.

N. Can Okay, "*Ortaköy*", 2003

Başkent Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Bağlıca Kampüsü, Eskişehir Yolu 20. km
Ankara

Tel: 0312 - 2341010 / 1726 - 1674 - 1721

Faks: 0312 - 2341043

e-posta: info@elyadal.org

www.elyadal.org

www.pivolka.com